

ŠKOLSKE PRIČE

Časopis za nastavnu, edukacijsko-korektivnu, re/habilitacijsku,
pedagoško-psihološku, socijalnu i medicinsku teoriju i praksu

Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju
Odjel za dokumentaciju i edukativnu inovaciju

Tuzla

DECEMBAR, 2016.

Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom
i tjelesnom razvoju, Tuzla
Odjel za dokumentaciju i edukativnu inovaciju

ŠKOLSKE PRIČE

Septembar, 2017. godine

ŠKOLSKE PRIČE

Časopis za nastavnu, edukacijsko-korektivnu, rehabilitacijsku, pedagoško-psihološku, socijalnu i medicinsku teoriju i praksu.

Izdavač

Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju, Tuzla
Odjel za dokumentaciju i edukativnu inovaciju, Krečanska 5, Tuzla.

Za izdavača

Mr. sc. Damir Muratović, dipl. pedagog-psiholog

Savjet časopisa:

Dr. sc. Ćimeta Hatibović

Dr. sc. Milena Nikolić

Elmir Tukić, profesor historije

Sead Jahić, dipl. pedagog

Glavni urednik

Mr. sc. Selma Hodžić, dipl. defektolog-oligofrenolog

Zamjenik glavnog urednika

Dr. sc. Saša Delić, dipl. defektolog-oligofrenolog

Redakcijski odbor

Emina Halilčević, dipl. defektolog-oligofrenolog

Sanela Mandžukić, dipl. defektolog-oligofrenolog

Dr. sc. Saša Delić, dipl. defektolog-oligofrenolog

Mr. sc. Selma Ibrišković, dipl. defektolog-oligofrenolog

Mr. sc. Selma Bakić, dipl. defektolog-oligofrenolog

Tehničko uređenje

Admir Hasanbašić, dipl. ing. elektrotehnike

Saida Sokoljak, prof. matematike

Izrada naslovne strane

Zlatan Vehabović, student

Enis Zulić, student

Munevera Kulović Osmanović, volonter

Septembar, 2017. godine

Cijenjeni čitaoci i saradnici,

zaista smo presrećni što smo već šesti puta u mogućnosti da pružimo uslugu kakva je, od časopisa ove vrste, potrebna i kakvu, kao naši vjerni čitaoci i saradnici, zaslužujete i, pretpostavljam, očekujete. Dakako da je Redakcijski odbor u to uložilo izniman trud, ali bez Vaših vrijednih priloga ne bismo uspjeli. Dobro je da smo dobili više vrijednih članaka nego što smo ih mogli objaviti. Vjerujem da i Vas to raduje i da će autori čiji tekstovi čekaju na red za objavljivanje imati razumijevanja i strpljenja. Takođe, želimo Vas pozvati i zamoliti da se i dalje nastavite ogledati u promišljanju vaspitno-obrazovnih i drugih pitanja sa kojima se suočava naše školstvo.

Želimo Vas podsjetiti da je Vaš i naš časopis zadržao svoj prepoznatljiv kvalitet. Kao takav, časopis je uvijek bio otvoren za sve kvalitetne radove i autore, čijom je zaslugom i doprinosom zadržao ne samo kontinuitet u izlaženju, već i spomenuti kvalitet primjeren jednom ovakvom časopisu, a obećavamo da će tako i ostati.

Časopis Školske priče možete pronaći na stranicama www.pztz.ba, www.ic-lotos.org.ba, www.osfbih.org.ba, www.uskinkluzija.ba.

Zahvaljujemo se na doprinosu i očekujemo da ćete i dalje dijeliti Vaša dragocjena iskustva iz školskih učionica, školskih dvorišta, ali i svakodnevnog života i naj taj način obogatiti sistem obrazovanja i rada sa djecom sa teškoćama u razvoju, jer svaka novina na našem putu nam daje mogućnost za napredovanje.

Zbog navedenog smo odlučili podijeliti sa Vama priču ¹: **“Prepreka na našem putu”**.

Priča se da je u davna vremena živio je jedan veoma pametan i pravičan kralj. Jednog dana želio je da provjeri svoje podanike pa je postavio jedan veliki kamen na sred puta. Onda se sakrio da vidi ko će ga od njegovih podanika ukloniti. Neki od najbogatijih trgovaca i kraljevih dvorana prolazili su putem i jednostavno ga zaobilazili. Mnogi su krivili kralja za loše održavanje puteva, ali svejedno niko nije ni pokušao da kamen ukloni sa puta.

Poslije nekog vremena naišao je jedan seljak noseći na leđima ogroman džak sa povrćem. Nakon što se približio stijeni, spustio je džak i pokušao je da skloni kamen sa puta. Posijle mnogo guranja i napora, napokon je uspio. Ponovo je uzeo svoj džak povrća, i tada tek primijetio nekakvu torbicu kako leži na mjestu gdje je bila stijena, kada je otvorio bio je zapanjen njenim sadržajem. Torbica je bila puna zlatnika, i drugih dragocijenosti, na vrhu je stajalo pismo od kralja u kojem je pisalo da je torba vlasništvo onoga ko ukloni kamen sa puta.

Seljak je saznao ono što mnogi od nas nikad ne shvate! Prepreka na našem putu je zapravo mogućnost za napredovanje.

Srdačno,
Vaš Redakcijski odbor

Možete nas kontaktirati na:

Telefon:035/282-477

E-mail: odjelzadokumentaciju@gmail.com

---

¹ <https://www.duhoviti.com/motivacione-price/kratka-poucna-prica-prepreka-na-nasem-putu.html>

O šestom broju časopisa ‘Školske priče’

Časopis «Školske priče» rezultat je timskog rada stručnjaka, koji se bave odgojo-obrazovnim procesom i posvećeni su radu sa djecom i mladima sa teškoćama u razvoju, kako u redovnim, tako i u specijaliziranim ustanovama. Bogatstvo ovog časopisa se ogleda, ne samo u doprinosu za poboljšanje odgojno-obrazovnog procesa, nego i u dobro uspostavljenoj međusobnoj saradnji i razmjeni iskustava između nastavnika, stručnih saradnika i roditelja, a sve u cilju bolje kvalitete života navedene populacije. Ovaj časopis je bogatiji iz razloga što su autori tekstova, između ostalih, majke djece s teškoćama u razvoju, koje su odlučile podijeliti svoja iskustva sa nama. Časopis je obogaćen ilustracijama, crtežima i nastavnim listićima.

Šesti broj časopisa „Školske priče“ je produkt rada JU Zavoda za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju / Odjela za dokumentaciju i edukativnu inovaciju, kao sastavnog dijela Zavoda, i aktera inkluzivnog obrazovanja iz redovnih škola, roditelja, učenika i studenata. Svrha postojanja ovog Odjela jeste zauzimanje centralnog mjesta, u kojem će biti organizovani susreti osoba sa teškoćama u razvoju, stručnjaka različitih profesija, roditelja, studenata te lokalne zajednice, a zatim i kao mjesto za dokumentovanje iskustava u radu sa djecom, istraživačko mjesto i mjesto inovacije. Ono što je također bitno istaći jeste i to da će ovaj Odjel 26. 11. 2017. godine slaviti deveti rođendan, kojim će obilježiti sve svoje dosadašnje uspješne rezultate na postignute na terenu.

Svakako, nezaobilazan dio svih stručnih časopisa, pa tako i ovog, je poglavlje Literatura u kojem je navedena korištena literatura tokom prikupljanja tekstova, kao i izvori internet stranica, koji su značajan prilog za one koji žele proširiti svoja znanja.

Časopis ‘Školske priče’ može poslužiti svima onima koji se bave odgojem i obrazovanjem djece i mladih s teškoćama u razvoju, a izuzev njima, ovakav tip časopisa može u velikoj mjeri poslužiti i drugima, između ostalih, fakultetima i ustanovama, koje nisu specijalizovane za edukaciju stručnjaka koji će raditi samo sa djecom sa teškoćama u razvoju, nego koji u svojoj sferi interesovanja i proučavanja imaju i druge društvene kategorije koje su u direktnom kontaktu sa ovom populacijom.

Zahvaljujemo se Zavodu za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju/Odjelu za dokumentaciju i edukativnu inovaciju i Federalnom ministarstvu obrazovanja i nauke. na publikovanju ovog časopisa. Dokumentovanje pozitivnih inkluzivnih praksi koje su sažete u časopisu, za nas su veoma značajne jer nam mogu poslužiti kao osnov za donošenje zaključaka i mogućih rješenja za bolji inkluzivni proces.

Medira Čulum
Stručni saradnik za predškolsko i osnovno obrazovanje
u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta
Tuzlanskog kantona

Kreativni pristupi u matematičkoj inkluziji

✉ Mr. sci. Amina Delić-Zimić, JU OŠ "Aleksa Šantić", Sarajevo

Sažetak

Matematika je sve što nas okružuje – to bi trebao biti predškolski i osnovnoškolski moto i ako učenici u ranijem uzrastu ne spoznaju tu istinu, imat će teškoće s matematikom koja je nainteresantniji predmet. Matematika je protkana kroz jezik, prirodu, priču, crtanje, bojenje, muziku, igru, pletenje, mjerenje, krojenje, friziranje, ljepši izgled – dakle sve što učenike inspiriše i upućuje u spoznaju života. Na početku svaki učitelj treba inspirativno osmišljavati časove ovog nastavnog predmeta (koji nije baš omiljen među djecom) i pobuditi interes za usvajanje njegovih relacija, operacija, kalkulacija i mogućnosti bojom, oblikom, igricama, u novije vrijeme matematičkim igrama na netu koje djeci ponudite linkovima, te usaditi čvršće temelje na kojim će se zasnivati ljubav prema matematici. Matematika nije bauk, nego stalno okruženje, stalni poticaj, stalna motivacija za dalje.

Ključne riječi: matematika, kreativnost, boja, oblik, korelacija, motivacija

UVOD

Kreativni pristupi matematici u inkluziji

U nastavi matematike, samo aktivnim radom učenika obezbjeđujemo efikasno učenje. Ako tu aktivnost upotpunimo kreativnošću sadržaji će biti neosjetno u potpunosti usvojeni. Pored toga, aktivno učenje matematike je preduslov za razvijanje interpersonalnih kvaliteta ličnosti učenika, a uz kreativni pristup bit će obogaćen i njegov emotivni svijet. „Budući da matematika utječe na pojedinca, pomaže mu da se osposobi za kvalitetnije mišljenje“ (Jurasić, 2013), u početnoj nastavi matematike treba učenicima pokazati put i način dolaska do znanja i pružiti potrebnu potporu. Posebno učenicima koji imaju određene poteškoće u učenju matematike, treba omogućiti

obojenim svijetom predmeta i situacija iz okruženja, svijet matematičkih spoznaja.

Pokušali smo ukazati na izbor i obrazloženje sadržaja i učenja matematike, prikazom primjera koji mogu dati doprinos poboljšanju ishoda učenja kroz kreativne pristupe u inkluzivnim odjeljenjima.

Ovo učenje se zasniva na postignuću, pozitivnim vezama među individuama i postizanju socijalne kompetencije u procesu psihološkog prilagođavanja. Sadržaji koje učitelj bira i priprema za učenika koji sporije napreduje u matematici moraju biti precizno i jasno osmišljeni, prilagođeni vrsti aktivnosti za rješavanje poteškoće koju učenik ima. Kreativni pristup u matematici je osvježenje na svakom nastavnom satu, svakom učeniku, posebno onome koji sporije napreduje. Praksa je realizirana u periodu od tri godine (od prvog razreda, sada smo treći) i još uvijek tražimo rješenja, lakši put napredovanja u kreativnom matematičkom području. Na slikama su snimci napredovanja učenice i učenika koji se odnose na učenike s poteškoćama i napretkom u matematici.

Kreativno učenje matematike

U nastavi matematike uz individualizirani i grupni rad neophodna je interakcija. Interaktivno učenje matematike je proces koji rezultira relativno permanentnim promjenama u razmišljanju i ponašanju koje nastaju na osnovu iskustva, tradicije i prakse ostvarene u socijalnoj interakciji (Marković, 2011). Kreativni pristupi Marije Montessori, čije su ideje o učenju matematike podržali mnogi, bila je u stvaranju takvih materijala i listića za rad koji povećavaju aktivnost učenika. Ona je smatrala da se aktivnim djelovanjem učenika razvijaju njegove sposobnosti, ali da je uloga nastavnika u učenju matematike jako važna (Zlokapa, 2012). Po njihovim uputama sam osmišljavala kreativne sadržaje u matematici (bojenje, izrada oblika, usvajanje pojma broja na osnovu

praktično napravljenih geometrijskih tijela i likova, ritam kao podloga za broj, za zadatak, tjelesne aktivnosti uz matematičko mišljenje...) Naglašavajući važnost aktivnosti samog djeteta Marija M. je razvila sistem u kojem polazi od spoznaje da treba putem raznovrsnog didaktičkog materijala utjecati na razvoj osjetila djece, te na taj način kod njih razvijati i određene sposobnosti (Stevanović, 1998). Funkcija didaktičkog materijala je da dijete putem konkretno-osjetilnog pristupa i iskustva dođe do spoznaje najviših matematičkih apstrakcija. „Zbog toga se brojevine i geometrijske veličine najprije percipiraju konkretno, čulom vida i dodira, zatim se postepeno uvode simboli, između kojih se uspostavljaju određeni odnosi“ (Mišurac, 2009), koji se uvježbavaju kroz igru i manipulaciju didaktičkim materijalom, te se na taj način formiraju matematička znanja i spoznaje. Zadatke, pribor, materijale dijete odabire samo, prema vlastitom interesu, samo određuje vrijeme za određenu aktivnost, a pruža mu se i mogućnost samostalne kontrole, uočavanja pogrešaka i njihovog ispravljanja (Philipps, 1999). Realizacija učenja matematike u praksi podrazumijeva primjenu drugačijih, kreativnijih postupaka i metoda u metodičkoj strukturi ukoliko želimo učešće svih učenika u odjeljenju. Upravo kako bi pokrenuli lakši rad matematike i trajnije usvajanje znanja iz matematičkog područja neophodnog u svakodnevnom životu na časovima smo modelovali, izrađivali tabele po Montessori uputama, te uz pokret, ritam i zvuk učili matematiku. Djevojčica i dječak su svakodnevno napredovali.

Cilj aktivnosti: osposobiti učenike da kreativnim pristupom i primjenom raznovrsnog didaktičkog materijala uoče matematičko okruženje, razviju ljubav prema matematici, pomognu učeniku i učenici koji sporijim tempom usvajaju i znaju rješavati matematičke probleme (tj. da misle matematički)

Ishodi:

- Učenici će znati misliti matematički, učit će da je „matematika sve što nas okružuje“, usvojit će brojeve, relacije i operacije među veličinama, oblicima i brojevima na kreativan način;
- Znat će prihvatiti različitosti među djecom, među ljudima i uočiti zajedničke osobine, znat će i biti osposobljeni da razmisle o rješenju svakog potencijalnog problema njihovog ili u okruženju;
- Učenici će moći povezati nastavne sadržaje iz ostalih nastavnih predmeta lako i lakše će usvajati i matematiku i ostala znanja; moći će druženje i socijalnu interakciju dovesti do visokog nivoa, tolerirati sporije usvajanje kod učenice i pomoći joj u ostvarenju;
- Učenici će razumjeti matematičke zakonitosti koje su osnova učenja i mišljenja, stvorit će sopstvenu misao i razumijevanje matematskih varijabli na kreativan način koji će ih motivirati za jačanje njihovih kompetencija u oblasti informatike, jezika, muzike, pokreta, boje, oblika i ostalih svakodnevnih aktivnosti u okruženju

DETALJAN OPIS REALIZACIJE - Opis toka, postupaka i koraka u realizaciji

Primjer za 1. razred: Brojanje i zapisivanje brojeva do 8.

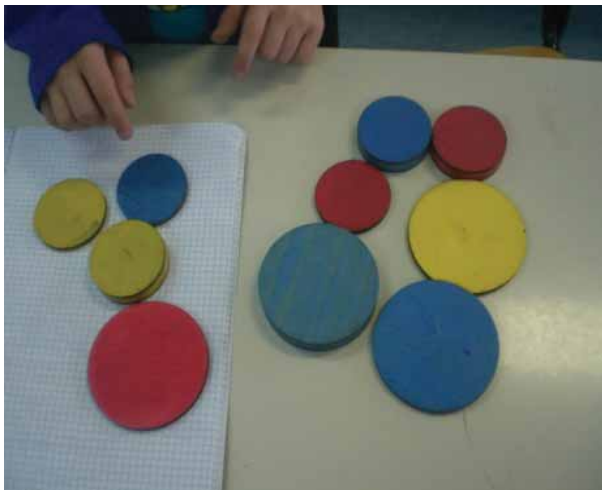
Cilj aktivnosti: u potpunosti usvojiti brojeve do 8 (pravilan izgovor i zapisivanje brojeva) Nakon usvajanja pojma i grafičke strukture brojeva, učitelji treba da koriste različita manipulativna sredstva, koja okružuju učenike, kako bi bili sigurni da su brojevi do 10 potpuno usvojeni. U cilju utvrđivanja i provjeravanja usvojenosti brojeva koristili smo kružice, kartone, štipaljice, Kiketov krug koji smo sami izradili i geometrijske likove i tijela koje smo dotad poznali.

Slika 1.

Slika 2.

Slika 3.

Istraživanja su pokazala da se temeljne matematičke spoznaje razvijaju kroz neposredan dodir s predmetima u djetetovoj okolini ili promatranjem modela koji manipuliraju veličinama (Vlahović-Štetić, Kišak, Vizek-Vidović, 2003). Iako to iskustvo

omogućava djeci da bez većih teškoća rješavaju neke matematičke zadatke i da izvode neke računске radnje s prirodnim brojevima, isto tako je poželjno češće uvođenje interesantnijih sadržaja (obojenih, kreativnih, drukčije oblikovanih) kako bi pažnja učenika ovog uzrasta bila usmjerena cijeli čas u cilju potpunog razumijevanja određenih matematičkih spoznaja.

Slika 4.

Slika 5.

„Zadaci moraju biti jasni i precizni. Jasnoća i preciznost zadataka dolazi do izražaja i u uslovima i u podacima“ (Popović, 2001, 29). Učenici su postigli: tačno brojanje od 1 do 10, pravilan izgovor i zapisivanje brojeva, rješavanjem svakog zadatka u krugu ponovili smo sve brojeve od 1 do 10. Učenica sa teškoćom: jasno izgovorila i napisala brojeve od 1 do 5.

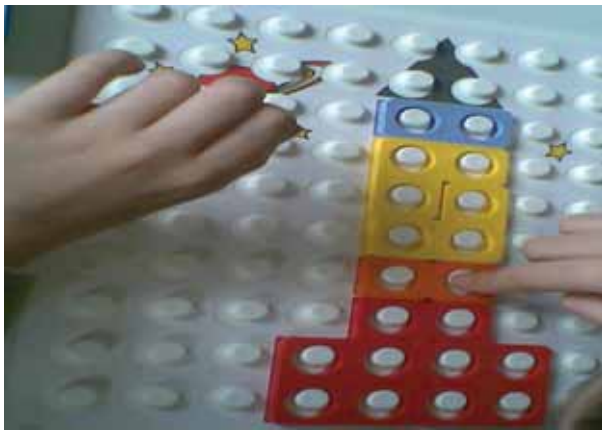
Druga matematička aktivnost je odsvirati na trianglu onoliko puta koliko smo odsvirali na instrumentu metalofonu ili drugom Orfovom instrumentu (Krdžalić, 2009).

Aktivnost: Radne sposobnosti (prema priručniku Premošćavanje raskoraka pomoću Numicona)

Primjena Numicon-a

Cilj: sastaviti oblik olovke prema ponuđenom modelu, prateći boje čepića (primjena numicona) integracija oko-ruka (kontrola), percepcija (vid) i brojati koliko smo koristili plavih, žutih narandžastih i crvenih oblika. **Uz pomoć učenika u odjeljenju izbrojati i sabrati bijele kružice iskorištenih prekrivenih površina na podlozi.**

Slika 6.

Slika 7.

Jezičke sposobnosti - Pisanje velikih štampanih slova u riječima i brojanje slova u svakoj riječi (matematički pristup): Brojimo cvjetove, tačkice na bubamarinim krilima, dijelove kišobrana, a zatim slova u riječima i rečenicama.

Efekte: postignuti rezultati

Kreativnim pristupom u nastavi matematike dobijamo mnogo – motiviramo učenike,

budimo i zadržavamo njihovu pažnju dužom, razvijamo interes za matematičke aktivnosti, povezujemo matematiku sa stvarima koje dijete okružuju, osposobljavamo ih za rješavanje problemskih situacija razmišljanjem. Učenicima u inkluzivnim odjeljenjima nudimo interesantne sadržaje te aktiviramo sve učenike zajedno, a i u grupama i parovima, te individualno prema mogućnostima učenika. Pripreme ovih nastavnih časova su nešto duže, ali su znatno efektivnije u odnosu na obične časove. Stoga preporučujemo učiteljima da koriste ove nastavne materijale, te probaju i uoče utjecaj njihove primjene.

S obzirom da je učitelj kreator emocionalne klime u razredu, od njega se očekuje da s učenicima ostvari odnos pun poštovanja, razumijevanja, iskrenosti i povjerenja. Kod učenika se potiče kreativno učenje i divergentno mišljenje upravo pozitivnim emocionalnim doživljajem u odjeljenju. Najbolji način da učeniku pokažemo koliko imamo povjerenja u njega i koliko poštujemo njegovu ličnost jeste količina poticaja na samostalnost, kreativnost i slobodu u nastavi matematike (Kadum, 2011). Veoma je bitno znati dijete ohrabriti i biti mu podrška u svakom novom koraku koji samostalno učini. To je veoma važno i u nastavi matematike, gdje mogu slobodno izražavati svoje misli, i kroz različite vrste zadataka iskazati svoje viđenje i poglede na pojave i zbivanja oko nas. Od učitelja kao organizatora odgojno-obrazovnog procesa ovisi, u velikoj mjeri, kreativnost u nastavi matematike. „Učitelj svoju kreativnost prožima kroz sve bitne odrednice nastavnog procesa“ (Matijević, 2010). S toga, on mora voditi brigu o individualnim, razvojno-psihološkim karakteristikama svojih učenika, o ciljevima i zadacima nastave matematike, te sadržaju tj. izboru raznovrsnih zadataka koji su programom propisani. Međutim, ono što se po svojoj važnosti ističe jeste odabir najadekvatnijih metoda i postupaka koji će uz kreativnu komunikaciju i poticajna sredstva dovesti do ostvarenja ciljeva i zadataka nastave matematike.

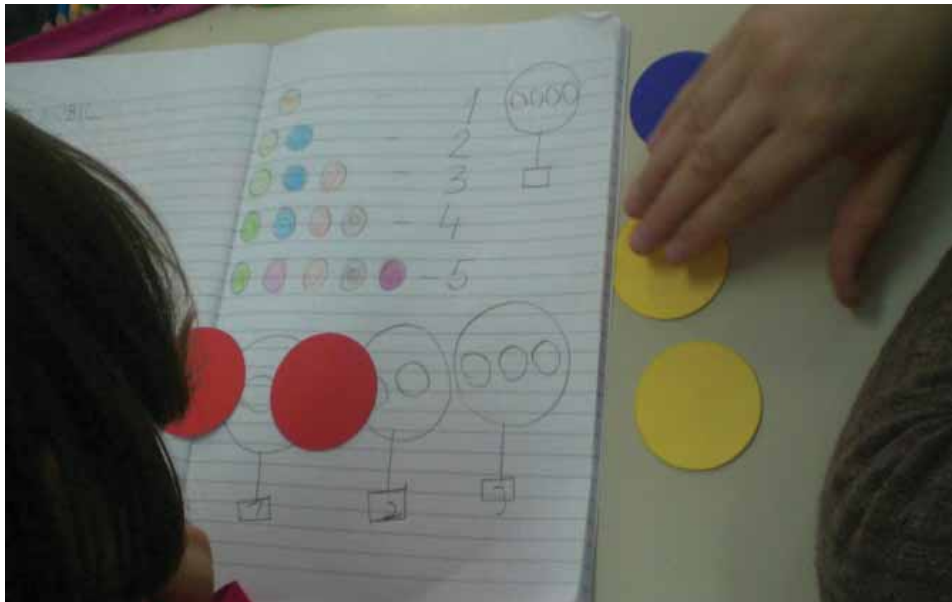
Dodatni komentari i sugestije drugim nastavnicima koji bi željeli implementirati ideju

Tek kada shvatimo funkciju matematike i njenih načela, razvijanje logičkog načina razmišljanja i zaključivanja, kada spoznamo i usvojimo njene metode ali i rezultate, tek tada ćemo uistinu spoznati vrijednost njenog učenja (Rešić, 2013). Naš je cilj da

učenike usmjerimo, odgajamo i obrazujemo na matematičkim sadržajima propisanim programom. Međutim, tek kada učenike budemo uvodili u svijet matematike, i kreativnim metodama i tehnikama rada približavali tom svijetu i zainteresirali ih da u njemu ostanu istraživati, tek tada smo ostvarili opći odgojno-obrazovni cilj (Slike 8. i 9.).

Slika 8.

Slika 9

Prilagođeni program ili Individualizirani pristup

✍ *Amira Begić, dipl.def.- oligofrenolog JU OŠ „Simin Han,,*

✍ *Maja Mešanović Hukić, dipl.def.-logoped*

✍ *Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju, Tuzla*

U svakodnevnom radu veoma se često susrećemo sa terminima individualizirani pristup i prilagođeni program. Šta je šta? Za koga se šta radi?

Kada se u redovnom nastavnom procesu nađu učenici s teškoćama u razvoju najčešće dolazi do nesklada između njihovih razvojnih sposobnosti, redovnog Nastavnog plana i programa i didaktičko-metodičkih oblika rada u sticanju znanja, jer su uglavnom, primjereni većini „prosječnih/ tipičnih“ učenika.

Neuspjeh u učenju i, uz to, nepovoljna vaspitna klima i komunikacija u odjeljenju može djelovati negativno na emotivni i socijalni razvoj djeteta i odraziti se loše na ponašanje, uz pojavu nepoželjnih oblika ponašanja.

Inkluzija obrazovanja podrazumijeva da svi učenici treba da se nađu u redovnom obrazovnom sistemu. To znači da svaki učenik, shodno svojim mogućnostima treba napredovati i usvajati sadržaje, odnosno da se svakom učeniku prilagođavaju sadržaji i brzina usvajanja istih. Učenik, nijednog trenutka ne treba osjetiti da je manje sposoban od svojih vršnjaka.

Pravne odredbe na svim nivoima vlasti BiH definiraju da sva djeca trebaju biti upisana u redovne osnovne škole i trebaju biti edukovana u skladu sa svojim potrebama, kapacitetima i interesima.

Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, Tuzlanskog kantona čl. 51. stav 3 navodi da: Učenici sa posebnim obrazovnim potrebama, imaju pravo na individualni nastavni plan i program, kojim se utvrđuju aktivnosti i ciljevi obrazovnih potreba učenika. (Službene novine TK (9/2015). Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, Tuzla)

Nastavni plan i program je ključna tačka u provođenju inkluzije i povećanju učešća svih učenika u razredu i istovremeno dovodi do najčešćih nesuglasica, zabrinutosti i nesigurnosti.

Prilagođeni program ili Individualno odgojno-obrazovni program (IOOP) termin koji se sve češće koristi u zadnje vrijeme, prilagođen je prvenstveno jakim stranama učenika, tek onda teškoćama/slabijim stranama učenika i nema univerzalno prilagođenog programa.

Prilagođeni program podrazumijeva sadržajno i didaktičko - metodičko prilagođavanje, a **individualizirani pristup** podrazumijeva didaktičko – metodičko prilagođavanje. Što se nastavnika tiče, i jedan i drugi pristup zahtijeva dodatnu pripremu.

Učenici sa teškoćama u razvoju/učenju, uglavnom trebaju sadržajno i didaktičko – metodičko prilagođavanje, dok učenici sa specifičnim teškoćama u učenju (disleksija, disgrafija, diskalkulija), učenici s poremećajima u ponašanju i s emocionalnim teškoćama, trebaju samo didaktičko – metodičko prilagođavanje (individualizirani pristup).

Prilagođeni program uključuje prilagođavanje sadržaja koji se prilagođavaju djetetovim mogućnostima.

Npr. prilagođavanje iz matematike može značiti da učenik sa teškoćama u razvoju/učenju množi samo sa jednocifrenim brojevima, dok vršnjaci (prema nastavnom planu i programu) množe sa višecifrenim brojevima.

Npr. iz fizike učenik će moći naučiti samo neke od zakonitosti u nastavnoj cjelini i to pojednostavljeno objašnjene i povezane sa konkretnim iskustvom, možda će rješavati samo najjednostavnije zadatke ili uopšte neće rješavati zadatke, dok će prosječni/tipični učenici raditi na kompleksnijim primjerima, formulama...

U maternjem jeziku se prilagođavanje može odnositi na drugačiji izbor lektire ili zadatke koji se odnose samo na jedno poglavlje, gramatika će se npr. bazirati na osnovnim pravilima i analizi proste rečenice.... osim

sadržajnog prilagođavanja, primjenjuje se i prilagođavanje u načinima rada i ocjenjivanju, što je identično i za individualizirani pristup.

- Primjer prilagođavanja sadržaja i primjena individualiziranog pristupa.

Izvorni tekst: Ugljikohidrati

Ugljikohidrati su velika skupina prirodnih spojeva u koju se ubrajaju šećer, škrob, celuloza, hemiceluloza i njima srodni spojevi. Po hemijskom sastavu ugljikohidrati sadrže ugljik, vodik i kisik. Odnos vodika i kisika je najčešća 2:1 – zbog čega se ranije smatralo da su ugljikohidrati građeni iz ugljika i vode: (CH₂O). Ugljikohidrati su spojevi s nekoliko hidroksilnih i s jednom aldehidnom ili ketonskom skupinom (aldoze ili ketoze). Polimerni ugljikohidrati, škrob ili celuloza, produkti su spajanja većeg broja monomernih jedinica u linearne ili razgranate lance. U prirodi ugljikohidrati nastaju fotosintezom u biljnim tkivima iz ugljikova dioksida i vode pod djelovanjem Sunčeve svjetlosti. U stanicama ljudskog organizma odvija se obrnut proces – ugljikohidrati se oksidiraju kisikom oslobađajući energiju. Ugljikohidrati su osnovni izvor energije u metabolizmu čovjeka. Najčešće se nalaze u biljnim tkivima: 80 – 90% suhe tvari biljnog tkiva, i mnogo manje u tkivima životinjskog porijekla: oko 2%.

- **Način prilagođavanja:**
  - prilagođavanje slova/tiska
  - izdvajanje bitnih odrednica sadržaja

Ugljikohidrati

Ugljikohidrati su velika skupina prirodnih spojeva u koju se ubrajaju šećeri, škrob, celuloza, hemiceluloza i njima srodni spojevi.

Po hemijskom sastavu **ugljikohidrati sadrže** ugljik, vodik i kisik.

U prirodi ugljikohidrati nastaju fotosintezom u biljnim tkivima iz ugljikova dioksida i pod djelovanjem Sunčeve svjetlosti.

Ugljikohidrati su osnovni **izvor energije** u metabolizmu čovjeka.

- **Način prilagođavanja:**
  - **podcrtavanje bitnog**

Ugljikohidrati

Ugljikohidrati su velika skupina prirodnih spojeva u koju se ubrajaju šećer, škrob, celuloza, hemiceluloza i njima srodni spojevi. Po hemijskom sastavu ugljikohidrati sadrže ugljik, vodik i kisik.

Odnos vodika i kisika je najčešća 2:1 – zbog čega se ranije smatralo da su ugljikohidrati građeni iz ugljika i vode: (CH₂O). Ugljikohidrati su spojevi s nekoliko hidroksilnih i s jednom aldehidnom ili ketonskom skupinom (aldoze ili ketoze). Polimerni ugljikohidrati, škrob ili celuloza, produkti su spajanja većeg broja monomernih jedinica u linearne ili razgranate lance.

U prirodi ugljikohidrati nastaju fotosintezom u biljnim tkivima iz ugljikova dioksida i vode pod djelovanjem Sunčeve svjetlosti.

U stanicama ljudskog organizma odvija se obrnut proces – ugljikohidrati se oksidiraju kisikom oslobađajući energiju.

Ugljikohidrati su osnovni izvor energije u metabolizmu čovjeka. Najčešće se nalaze u biljnim tkivima: 80 – 90% suhe tvari biljnog tkiva, i mnogo manje u tkivima životinjskog porijekla: oko 2%.

(Udruženje - Udruga „Inkluzija“ Brčko Distrikt BiH)

U primjeru je prikazano sadržajno i metodičko prilagođavanje nastavne jedinice/lekcije.

Pod individualizacijom se podrazumijevaju oblici, metode, sredstva, tehnike i nastavne aktivnosti koje osiguravaju prilagođavanje nastave individualnim sposobnostima, interesovanjima, osobinama učenika i tempu rada.

Individualizacija obavezuje učitelja/nastavnika da nastavne ciljeve, sadržaje i metode prilagođavaju te da uvažavaju razlike među učenicima. Osnov individualizacije je individualno učenje i usvajanje nastavnih sadržaja. (Međunarodno udruženje „ Interaktivne otvorene škole“ – Individualizacija str. 100).

Preporuke za individualizirani pristup za učenika sa ADHD-om:

- u pisanim provjerama potrebno je smanjiti broj zadataka ,
- dati prednost pitanjima na zaokruživanje (manje pisanja),
- tolerisati nemir u klupi, zadovoljiti potrebu za kretanjem,
- hvaliti trud i poželjno ponašanje, izbjegavati kritikovanje,
- planirati više aktivnosti u toku časa,
- ne ocjenjivati urednost rukopisa, greške samo podvući...

Preporuka za individualizirani pristup za učenika sa disleksijom:

- prilikom kucanja nastavnog materijala koristiti tip slova „Arial“ ili „Comic Sans“,
- tekst poravnati samo sa lijeve strane,
- koristiti krem papir,
- omogućiti učeniku da koristi orijentir prilikom čitanja,
- omogućiti učeniku da se izražava načinom koji mu je najpovoljniji (npr. pisanje velikim štampanim slovima ili pisanje/kucanje na računaru)...

Učenik sa disleksijom čini različite greške pri svakom ponovnom čitanju. Nije baš poželjno da učenik sa disleksijom čita početak teksta kao ni da čita tekst u kojem se nalazi puno njemu nepoznatih riječi. Učenik sa disleksijom može veoma uspješno reprodukovati tekst koji pročitaju vršnjaci.

Primjer čitanja učenika disleksičara:

Prvi put: Di i kapo ma onvaina.

Drugi put: Ii ida i kad goji ma mi novone.

Treći put: I ida i kad po ma naveje.

A tekst glasi: ***Idi i kupi mi novine.***

(Vladislavljević S. Disleksija i disgrafija, Beograd 1991. god.)

Individualizirani postupci su obavezni u radu sa učenicima sa posebnim potrebama (nadareni učenici, učenici sa teškoćama u razvoju/ u učenju...).

S obzirom da je najčešći oblik školovanja učenika sa disleksijom i disgrafijom redovni program u redovnoj školi uz individualizirani pristup, to znači da bi nastavnik trebao da

prilagoditi taj proces učeniku. Ta individualizacija će učeniku omogućiti:

- pravo na korekciju svojih pogrešaka
- dogovor kada i što će biti pitan
- manji broj pitanja, tj. produženo vrijeme za rješavanje zadataka
- provjeru jezičnih konstrukcija pitanja (razumije li učenik pitanje)
- dobijanje pitanja za kontrolne zadatke unaprijed
- prednost usmenom ispitivanju
- korištenje pomagala i podsjetnika u radu (mentalne mape)
- motiviranje učenika pohvalom, ocjenom i primjerenim zadacima. (Kobetić D., Priručnik za trenere/ice Trening asistenata u nastavi, str. 124)

Primjeri primjene individualiziranog pristupa:

- upotreba jasnih, razgovjetnih rečenica s poznatim riječima;
- provjera razumijevanja;
- jasna i pregledna nastavna sredstva;
- prilagođavanje teksta (povećani razmaci između riječi, redova, povećana slova...);
- primjereno uključivanje u rad (čitanje na početku teksta/odlomka);
- primjena individualiziranih nastavnih listića;
- jasno davanje uputa;
- češća primjena usmenih/pismenih oblika rada;
- sažimanje teksta izdvajanjem bitnih odrednica sadržaja;
- isticanje bitnog različitim tipovima obilježavanja;
- planiranje teksta korištenjem različitih slika, šema, simbola...;
- pohvala za trud koji učenik ulaže;
- sjedenje u klupi ispred učitelja/nastavnika;
- po potrebi omogućiti promjenu aktivnosti;
- korištenje diktafona;
- korištenje kalkulatora;
- pružanje pomoći pri rukovanju geom. priborom; (Udruženje - Udruga „Inkluzija“ Brčko Distrikt BiH, str. 9-16)

Važnost primjene taktilne slikovnice u radu sa slijepom i slabovidnom djecom

- ✉ Mr. sci. Selma Bakić, dipl. defektolog-oligofrenolog
- ✉ Salem Bakić, dipl. defektolog-oligofrenolog
- ✉ Mr.sc Mirsada Tulumović Kalajac, prof.razredne nastave

Živimo u društvu punom slika. Govorimo o vizuelnoj kulturi, što obuhvata i slike koje nas okružuju u kući, na ulici, u autobusima i vozovima. Još više, u našoj okolini postoje sve vrste reklamnih oznaka, saobraćajnih znakova i obaveštajnih tabli. Da bismo se kretali u različitim sredinama moramo znati da tumačimo te znakove i slike. Bajke sa slikama su dobar primjer književnosti koja pomaže jezički razvitak djeteta, tako da je važno da odrasli djeci čitaju takve knjige. Dok odrasla osoba čita s djetetom, uobičajeno je da pokazuje na slike i istovremeno pominje naziv predmeta. Na taj način dijete se vježba da gleda sliku, uči naziv naslikanog predmeta i razumije odnos između slike i stvarnog predmeta. Najčešće nismo svjesni ove vrste učenja, umjesto toga uzimamo zdravo za gotovo da su slike nešto što opažamo i razumijevamo intuitivno. Oko takvih pojedinosti započinje razgovor između odraslog i djeteta. Time se dodaje još jedna dimenzija – djetetovo lično tumačenje slike ili neke njene pojedinosti. Slike nisu važne samo za djecu koja vide, već i za djecu sa oštećenjima vida (Kennedy, JM., 1992).

Taktilnu slikovnicu možemo definisati kao knjigu u kojoj su osim teksta prilagođene i slike. Prilagođenom slikom smatramo onu koja je napravljena tako da je slijepo ili slabovidno dijete može percipirati putem dodira. Takav postupak može se činiti relativno jednostavnim i logičnim, pa ipak, radi se o vrlo kompleksnom postupku koji ima niz pravila. Složenost proizlazi iz važne činjenice da taktilnu slikovnicu moramo posmatrati kao pomagalo u odgojno-obrazovnom procesu djeteta (Šupe, 2011/2012).

Zašto je taktilna slikovnica važna?

Smisao i svrha taktilne slikovnice česte se dovode u pitanje. Argument tome je kako slijepo dijete ne vidi pa prema tome nema smisla prilagođavati mu sliku. Takvo razmišljanje posljedica je nedovoljne upućenosti u problematiku oštećenja vida. Prije samog obrazlaganja važnosti i svrhovitosti taktilne slikovnice, treba uzeti u obzir sljedeće činjenice. Vizualne informacije čine osamdeset posto naše percepcije, što nam govori o važnosti vizualne informacije u spoznavanju svijeta koji nas okružuje. Slike su nešto sa čim se susrećemo od najranijeg djetinjstva. Slike su prisutne u knjigama, slikovnicama, televiziji, reklamnim plakatima koji se nalaze posvuda, na različitim ambalažama i sl. Mnoštvo informacija primamo putem slika koje svakako utiču na spoznaju svijeta koji nas okružuje. Slijepo dijete nema priliku na taj način spoznavati svijet zbog nedostatka vizualne informacije. Ipak, ono je svjesno postojanja tih slika kao pojma koji se spominje i sa kojim se stalno susreće. Uzimajući pretpostavke inkluzije i nastojanja da omogućimo cjelovit odgoj i obrazovanje svoj djeci, nužno je slijepome djetetu omogućiti doživljaj slike kao medija.

Taktilna slika za slijepo dijete ima višestruku korist. Ona nam omogućuje da prikazemo neke apstraktne pojave iz djetetove okoline koje u realnom svijetu ne može opipati. Primjer su nebeska tijela. Dijete ih poznaje na nivou verbalnog opisa, ali putem slike može doživjeti odnose, gdje su tijela u odnosu na čovjeka. Drugi primjer su recimo vremenske prilike tako slika može prikazivati vjetar ili kišu, što je teško dočarati samo riječima. Naravno, dijete može osjetiti kišu ili vjetar, ali ne vidi kako vjetar

utiče na prirodu. Taktilna slika omogućuje nam da djeci prikažemo i nešto što je u realnoj veličini preveliko da bi dijete moglo opipati poput kuće, autobusa, aviona. Isto tako, dijete neki predmet može doživjeti kao trodimenzionalni objekt, ali postoji značajna razlika u doživljaju dvodimenzionalnog i trodimenzionalnog u kontekstu spoznaje. Još jedna od nezanemarivih dobrobiti je i razvoj mašte kod slijepog djeteta na koji potiče taktilna slika (Šišnović, 2011).

Specifičnosti u izradi taktilne slikovnice

Kao što je već navedeno, taktilna slika ima niz svojih zakonitosti i pravila koja se moraju poštovati u izradi. Prije svega, važno je reći da u prilagodbi slike ne radimo doslovno prevođenje vizualne slike u taktilnu.

Takav postupak bio bi neizvediv iz tehničkih razloga, a i količina detalja na slici bi bila zbunjujuća za slijepo dijete. Važno je prenijeti poruku slike, odnosno njezinu bit. Slika uvijek prati tekst i na njoj se treba nalaziti ono o čemu tekst govori. Ako je tema teksta kuća, onda na slici treba biti kuća bez suvišnih detalja koji nisu bitni u tekstu. Slika mora biti napravljena od različitih materijala koji se mogu taktilno percipirati. Također je jako bitno da su materijali približno slični realnom izgledu objekata na slici. Različite teksture su prije svega motivacija da dijete pokaže interes za sliku.

Dijete koje vizualno posmatra sliku vidi različite boje i oblike koji mu privuku pažnju, a u slučaju taktilne slike to su različiti materijali. Kako taktilna slikovnica može biti korisna i za slabovidno dijete, bilo bi dobro obratiti pažnju i na boje objekata. Naravno, nije moguće sve boje uvijek uskladiti, ali ne bi bilo dobro primjerice sunce napraviti ljubičasto i sl. Perspektiva je jako bitna i na nju treba paziti. Taktilna slika ne treba prikazivati perspektivu jer slijepo dijete to ne može percipirati. Takvu sliku dijete može krivo percipirati i steći pogrešnu spoznaju o njoj. Primjerice, napravimo li neku životinju veću u odnosu na stablo kako bismo prikazali da je životinja bliže, dijete će dobiti

informaciju da je ta životinja u prirodi veća od stabla. Stoga je važno prikazivati odnose veličina tako da oni budu realni.

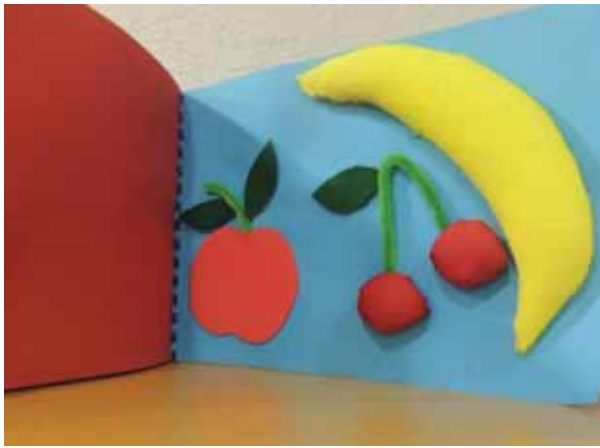
Svaki objekt na slici mora imati svoju podlogu, što će biti jasnije kroz primjer. Slika na kojoj se za primjer nalazi stablo, mora ispod tog stabla imati podlogu koja simbolizira tlo iz kojeg stablo raste. U slučaju da te podloge nema, dijete će shvatiti da stablo raste u zraku. Likovi životinja koji se prikazuju moraju uvijek imati sve četiri noge ili dvije ako toliko imaju. Slijepo dijete ne može pretpostavljati da je noga negdje iza lika.

Najbolje je životinje prikazivati postranično, dok je likove ljudi najbolje prikazivati frontalno kako bi se vidjeli svi udovi (Frajtag, 2013).

Svaka taktilna slikovnica mora prije svega zadovoljavati i sigurnosti, naročito kad je namijenjena maloj djeci.

Taktilna slikovnica mora zadovoljavati opće uslove koje mora zadovoljavati svaka slikovnica za dijete. Sve navedeno ima za cilj uvesti nas u problematiku taktilne slikovnice, te istaknuti činjenicu da je taktilna slikovnica vrijedno pomagalo od neupitnog značaja za rad sa djetetom oštećena vida. Naravno, dijete može osjetiti kišu ili vjetar, ali ne vidi kako vjetar utiče na prirodu. Isto tako, dijete neki predmet može doživjeti kao trodimenzionalni objekt, ali postoji značajna razlika u doživljaju dvodimenzionalnog i trodimenzionalnog u kontekstu spoznaje.

Taktilna slika omogućuje nam da djeci prikažemo i nešto što je u realnoj veličini preveliko da bi dijete moglo opipati. Jedna od nezanemarivih dobrobiti je i razvoj mašte kod slijepog djeteta na koji ga potiče taktilna slika (Šupe, 2011/2012).

Potreba za taktilnom slikovnicom nameće se već sa obzirom na činjenicu koliko slikovnica jedno prosječno predškolsko dijete vidi prije samog polaska u školu, a o važnosti knjige za razvoj djeteta nije potrebno govoriti. Treba reći kako neisplativost postupka ne može biti argument za nepostojanje ovakvih slikovnica, naročito ako taktilnu slikovnicu posmatramo kao pomagalo u odgojno-obrazovnom procesu.

Djeca koja žive u sredinama u kojima školske biblioteke ne posjeduju taktilne slikovnice, a roditelji žive u lošijoj financijskoj situaciji, ponekad se sa udžbenikom prilagođenim djeci sa poteškoćama vida susreću tek u prvom razredu osnovne škole.

Takvi udžbenici su zapravo skupe knjige sa mnogo teksta i bez ijedne slike.

Nažalost, jedan takav udžbenik, napisan Brailleovim pismom, koji na niti jedan drugi način ne omogućava djetetu taktilno prepoznavanje slika, upotrebu mašte i stvaranje vlastitih vizualizacija ograničava dijete.

Sa druge pak strane taktilne su slikovnice djeci zanimljivije zbog korištenja raznovrsnih materijala. One često sadrže svjetlosne i zvučne efekte, a mogu posjedovati i određene mirise zbog čega nije moguća njihova masovna proizvodnja. Nažalost, u svemu tome najviše pate djeca koja najviše gube, jer nisu u mogućnosti doći u kontakt sa velikim brojem slikovnica poput njihovih vršnjaka bez poteškoća. Ne mogu sa radošću istraživati svijet oko sebe i razvijati se u skladu sa svojim godinama. Kada učitelj u razredu ima slijepo dijete mora imati na umu osnovni cilj odgojno-obrazovne inkluzije, a to je socijalizacija slijepog djeteta. Slabovidno dijete ne smije doživljavati negativna socijalna i emocionalna iskustva već biti partner u radu ostaloj djeci. Svoju zadaću učitelji ne realiziraju samo obrazovnim zadacima u nastavi već i kroz otvorenu komunikaciju i funkcioniranje u međuljudskim odnosima. Mora razvijati toleranciju i socijalnu osjetljivost, zajedništvo, saradnju, a posebno uvažavajući razlike (Runjić, 2001)

Samozastupanje osoba s intelektualnim teškoćama

✍ Mr.sc. Jasmin Salkić defektolog-oligofrenolog, JU OŠ "Bukinje", Tuzla

Samozastupanje podrazumjeva govorenje u svoje ime, izražavanje vlastitih potreba, pitanja i interesa. Samozastupanje je bitno jer većina osoba sa intelektualnim teškoćama provede život na način kako žele drugi ljudi. Ukoliko stalno ljudi govore, šta i kako da radite, tada se može desiti da dođe do tačke kada nećete znati samostalno donijeti najjednostavnije odluku. Govorenje za sebe je nešto što ljudi s teškoćama trebaju da nauče a ostali ljudi trebaju naučiti kako da ih razumiju (<http://members.aol.com>).

Vještine samozastupanja od velike su važnosti ako osobe s intelektualnim teškoćama žele postati samostalne, samoodređene osobe (Martin i Marshall, 1995).

Poštovanje sebe, onoga što jesam i čime se bavim. Preuzimanje odgovornosti za 'svoje' reakcije na sebe, npr: kada 'Ljut sam zanemaruješ moje mišljenje!' je mnogo asertivnije nego 'Ljutiš me kada zanemaruješ moje mišljenje!'. Prepoznavanje svojih potreba i želja neovisno o drugima, i to je nešto što je

odvojeno od onoga što se očekuje od mene u različitim ulogama, kao što su 'supruga'; 'suprug'; 'kćerka'; 'sin' i sl. Jasno izražavanje 'Ja' u izjavama poput 'Ja osjećam'; 'Ja mislim' itd.

Uloga voditelja

Voditelj izgrađuje osnovnu strukturu skupine, ali u skladu s potrebama svih članova skupine, te svi članovi sudjeluju u donošenju odluka. Voditelja rijetko ističe svoje mišljenje, i ohrabruje članove skupine da rješavaju probleme među sobom. Ovaj pristup omogućava razvoj kreativnog razmišljanja, ali se mora paziti da skupina ne postane frustrirana i bez cilja.

Ovaj pristup daje svim članovima istu moć u skupini, ako se ne provodi ispravno, članovi mogu postati nesigurni u tome ko je voditelj. Voditelj određuje čvrstu i definitivnu strukturu skupine kojoj se ostali članovi prilagođavaju i određuje sadržaje diskusija. U ovom pristupu članovi tačno znaju što se od njih očekuje, ali neki članovi su ograničeni u sudjelovanju

Koje vještine komunikacije treba da posjeduje voditelj grupe:

Koje vještine komunikacije treba da posjeduje voditelj grupe?

- ☞ Biti u mogućnosti da sasluša
- ☞ Biti u mogućnosti da se koncentriše na drugu osobu bez iznošenja vlastitih mišljenja
- ☞ Biti uspješan u otkrivanju onoga

Zapamtite šta ne smijete:

- ☞ pričati previše i manipulirati razgovorom
- ☞ prekidati ljude
- ☞ pitati sa agresivni tonom
- ☞ izvrtati činjenice koje osoba kaže

Za postizanje dobre komunikacije jako je korisno:

- ☞ imati dobar kontakt očima
- ☞ izgledati zainteresovano
- ☞ koristiti otvorena pitanja
- ☞ sumirati šta mislite o tome što ljudi govore
- ☞ biti svjestan veze između verbalnog i neverbalnog ponašanja
- ☞ osigurati da svako ima priliku da govori
- ☞ pitati za više informacija
- ☞ pitati za specifične primjere
- ☞ ponoviti ključne riječi koje je osoba koristiti u toku govora
- ☞ koristiti imena ljudi

skupina bitno utiče na ove promjene Mosley (1994). Ako je voditelj omogućio članovima skupine da sudjeluju u donošenju odluka, a nije ih donosio sam, skupina će lakše postati samostalna.

Program samozastupanja

Samozastupanja osoba sa intelektualnim teškoćama omogućava da izraze sebe i svoje mišljenje, tretirajući ih kao ravnopravne osobe s njihovim sposobnostima i potrebama, značajno doprinosi razvoju njihovog samopouzdanja i pozitivne slike o sebi.

Igre

Igra ujedinjuje grupu. Koristi se za razbijanje napetosti, daje smisao za zabavu. One imaju vlastitu disciplinu, grupno učestvovanje, verbalni i fizički kontakt. Mnoge igre pomažu da se usvoje apstraktni koncepti, povjerenje i saradnja.

Igra uloga

Ova igra pomaže da se razmisli o prošlim iskustvima. To omogućava da osoba iskaže skrivena osjećanja, probleme, empatiju, tražeći nova ponašanja. Veoma važnu ulogu igra neverbalna emocionalna reakcija i uviđanja da je jako teško izaći iz svakodnevnice uloge.

Krug

Krug se može koristiti za svaku priliku, kada se želi čuti mišljenje svakog člana ili da se izvrši zajednička evaluacija. Tema i ideja se selektuje i svako ima priliku da govori. Svaki komentar je suvišan i niko ne smije komentirati izjave drugog člana.

Genijalna ideja

Ovo uključuje grupnu kreativnost i činjenica je da svako učestvuje u njoj. Ideje se kasnije smještaju u kategorije i koriste se kao osnova za donošenje odluka.

Aktivnosti dodirom

Svako od nas ima potrebu da bude zagrljen, ali ako voditelj grupe to ne želi uvijek postoji mogućnost rukovanja ili nježnog dodirivanja ruku.

Vježbe razgovora i slušanja

Ovo pomaže da se dobije ili primi povratna informacija. Ako postoji problem u grupi na ovaj način će doći do lakšeg rješavanja problema individualno ili grupno. Kada vam u grupi kažu šta misle o vama to daje šansu da se ukoliko vi hoćete, i ako vam se dopadne ono što oni kažu to potvrđuje da ste ono za šta se smatrate.

Diskusija i refleksija

To je namjeren zajednički zadatak koji ohrabruje grupu i reflektuje se na njihova mišljenja koja su fundamentalna u njihovim iskustvima.

Imati dobru sliku o sebi znači pozitivno razmišljati o vlastitim kvalitetama, prepoznati i razmišljati o vlastitim kvalitetama, prepoznati i razvijati vlastite sposobnosti, osigurati doživljaj uspjeha u vlastitiom životu, prihvatiti neuspjeh i greške, bez da nas to uništi, razvijati tople odnose razumjevanje.

Samozastupanje ne podrazumijeva samo razvijanje novih vještina kod osoba s intelektualni teškoćama, već i brojni stručnjaci moraju mijenjati svoj odnos i reakcije prema osobama koje razvijaju ove vještine. Ovo dovodi do niza promjena u radu s osobama s intelektualnim teškoćama. Zato je samozastupanje jednako važno i za stručnjake, kao i za osobe s intelektualnim teškoćama. Stručnjaci bi trebali utvrditi koje vještine trebaju imati za razvijanje samozastupanja te moraju ispitati kakav je njihov odnos prema korisnicima i kako on utiče na njih.

Stručno usavršavanje i kompetencije nastavnika za bolje inkluzivno obrazovanje

- ✍ Nermin Mustajbašić, dipl. pedagog – psiholog, Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju u Tuzli,
- ✍ Munevera Kulović Osmanović, Bachelor pedagogije - psihologije, Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju u Tuzli.

Uvod

Svako napredovanje nastavnika je napredovanje i učenika, zbog toga je bitno postići nastavnika da se usavršava kako bi omogućio bolje obrazovanje svim učenicima. Cilj rada je "Stručno usavršavanje i kompetencije nastavnika za bolje inkluzivno obrazovanje". Cjeloživotno učenje razvija se u raznim situacijama, u svakodnevnom životu i radu, i deltagande i utbildning. sudjelovanju u obrazovanju. Livslångt lärande börjar redan före läroplikten och fortsätter Cjeloživotno učenje počinje još prije obaveznog obrazovanja i nastavlja segenom hela livet. tokom cijelog života. Porodica radno mjesto i svakodnevni socijalni okoliš su neki od främsta faktorerna som möjliggör eller hindrar livslångt lärande. glavnih faktora koji omogućavaju ili sprečavaju cjeloživotno učenje. Den bästa motivationen Najbolja motivacija je radost učenja i sposobnost da se primjene nove vještine u životu. Ge

Edukacije i doedukacije redovnog nastavnog kadra

Danas je većina ljudi svjesna važnosti obrazovanja. Zahtjevi okoline često su veliki, a loša motivacija za izvršavanje školskih obaveza, je rastući problem u školama. Za nastavnike je postao pravi izazov da inspirišu učenike i probude želju za učenjem. Imati dobar odnos sa svojim učenicima, zadobiti njihovo poštovanje, imati sposobnosti s kojima će se probuditi njihov angažman i entuzijizam, interesovati se za sve svoje učenike, su zaista veliki zahtjevi današnjih učitelja.

Znamo da je podučavanje težak zadatak i onda kada se učenici trude u školskim zadacima.

Prema Biondiću (1993) redovni učitelj u integriranim odgojnim uslovima trebaju imati sljedeće kompetencije:

- Da može raditi kao član ekipe
- Da je osposobljen za individualnu i skupnu primjenu dijagnostičkih testova
- Da može primjenjivati različite programske intervencije i dodatne postupke za postignuće specifičnih ciljeva
- Da je osposobljen za primjenu različitih postupaka evaluacije učenikova napredovanja.

Uspjeh djece sa teškoćama u razvoju u redovnoj školi zavisi i od načina i vremena školovanja učitelja (Biondić, 1993). S tim u vezi autor navodi da učitelj tokom obrazovanja treba da stekne spsobnost i zanja koja su im potrebna da bi mogli provoditi individualiziranu nastavu za svu djecu, trebaju produbiti znanja o djeci s hendikepom, što im daje mogućnost da mogu dijagnosticirati potrebe učenika i provoditi primjerene mjere i postupke za poboljšanje uspjeha. Oni trebaju da razviju stajalište prema djeci s hendikepom koje im omogućuju da svoje zadaće mogu postaviti s osjećanjem stručnosti umjesto žalnog dobročinstva. Ostvarivanje inkluzije u prvom redu ovisi o stavovima, znanju, fleksibilnosti i kreativnoj sposobnosti rješavanja problema svih koji su u taj proces uključeni (Bratković, Teodorović, 2003., prema Bouillet, Loborec 2012 prema Miloš, Vrbić, 2015).

Smatramo da je uloga odgajatelja u tom procesu ključna, a pri tome treba imati na umu da će se većina odgajatelja u svom radnom vijeku naći u situaciji rada s djecom s različitim teškoćama u razvoju. O važnosti njihove uloge govori činjenica da različiti odgajatelji u objektivno sličnim okolnostima osiguravaju različitu kvalitetu odgoja i obrazovanja. U tom smislu, uspješnost inkluzije ovisi o ljudima, a ne prostornim i materijalnim uvjetima. U inkluzivnim grupama uloga odgajatelja postaje puno zahtjevnija, a može je olakšati senzibilitet za djecu s teškoćama u razvoju.

Važnost ličnosti nastavnika ogleda se u tome da učenike pravilnim odgojno-obrazovnim postupcima nastoje osposobiti za uspješan lični ili društveni život, a nakon osnovne škole da ih uključe u proces profesionalnog

osposobljavanja, društveni život i proizvodnju. U radu sa djecom i omladinom koja imaju teškoće u razvoju veoma je važno da nastavnici sa učenicima rade; vježbe psihomotorike, govora, pamćenja, trebaju biti domišljati da kreiraju odgojne situacije koje podstiču njihovu socijalizaciju i obrazovnu afirmaciju.

Istraživanje na ovu temu može doprinijeti boljem razumjevanju nastavnika, a samim tim i razumjevanju inkluzije u školi. Značaj ovog istraživanja ne ogleda se samo u doprinosu nastavnika o boljem razumjevanju inkluzije već i kvalitetnijim zalaganjem samog nastavnika, kao i cjelokupnom unapređenju odgojno obrazovnog rada. Nećemo ostati na ovom teorijskom dijelu, već ćemo istražiti ovu temu, kako bi doprinijeli boljem inkluzivnom obrazovanju.

„Obrazovanje je stvar vrijedna divljenja, ali je dobro prisjetiti se sa vremena na vrijeme da se ništa što je vrijedno poznavanja ne može podučiti.“

Oscar Wilde

Motivirajuće aktivnosti u radu sa učenicima u inkluzivnom odjeljenju

✍ Amira Begić, dipl.defektolog-oligofrenolog JU OŠ „Simin Han“

Tko želi nešto naučiti, naći će način; tko ne želi, naći će izliku.

Pablo Picasso

Inkluzija učenika sa posebnim potrebama u redovne osnovne škole/učionice je dio velikog svjetskog pokreta za ljudska prava. Principi inkluzivnog obrazovanja su:

- sva djeca imaju pravo da se igraju i uče zajedno,
- djeca se ne smiju omalovažavati ili razlikovati na osnovu svojih psiho - fizičkih sposobnosti,
- ne posotoje ozbiljni razlozi za razdvajanje djece za vrijeme školovanja. (Stručni tim H.O. Duga, Priručnik za inkluzivnu nastavu, str. 4).

Inkluzivna praksa u odgoju i obrazovanju podrazumijeva prilagođavanje okoline potrebama, interesima i sposobnostima svakog učenika, bez obzira na njegove psiho-fizičke osobine. (Kobetić D., Priručnik za trenere/ice, Trening asistenata u nastavi, str.3)

Učenici s teškoćama u razvoju / posebnim odgojno-obrazovnim potrebama su:

- učenici koji imaju oštećenje sluha (gluhi i nagluhi),
- učenici koji imaju oštećenje vida (slijepi i slabovidni),
- tjelesno invalidni i hronično bolesni učenici,
- učenici koji imaju teškoće učenja – mentalna retardacija (LMR, UMR, TžMR i TšMR),
- poremećaji glasovno - jezično - govorne komunikacije i specifične teškoće u učenju (disleksija, disgrafija, diskalkulija)
- emocionalne teškoće i poremećaji u ponašanju uzrokovani organskim faktorima (ADHD)
- autizam
- učenici koji imaju višestruka oštećenja (istovremeno dvije ili više smetnji u razvoju).

- Učenici sa specifičnim teškoćama učenja, s poremećajima u ponašanju i s emocionalnim teškoćama čine više od 50% svih učenika sa posebnim potrebama.

Prema procjeni Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) 7-8 posto djece u svijetu pokazuje teškoće u razvoju. Najbrojniju grupu među učenicima sa teškoćama u razvoju čine učenici sa mentalnom retardacijom (MR) oko 85%. MR nije bolest koja se liječi, nego STANJE, koje se može korektivnim radom do određene mjere korigovati zavisno od preostalih sposobnosti. Važno je na vrijeme otkriti, identificirati i uključiti adekvatan rani stručni tretman. Od toga koliko se sve ovo na vrijeme uradilo zavisi budućnost djeteta.

Bez obzira iz koje skupine je učenik potrebno je prilagoditi sadržaje i primjeniti individualizirani pristup kako bi učenik usvojio planirane sadržaje.

U svakodnevnom radu s učenicima sa teškoćama u razvoju ili sa učenicima sa specifičnim teškoćama u učenju treba pronaći načine kako da se motivišu i zainteresuju kako bi ostvarili zadane ciljeve.

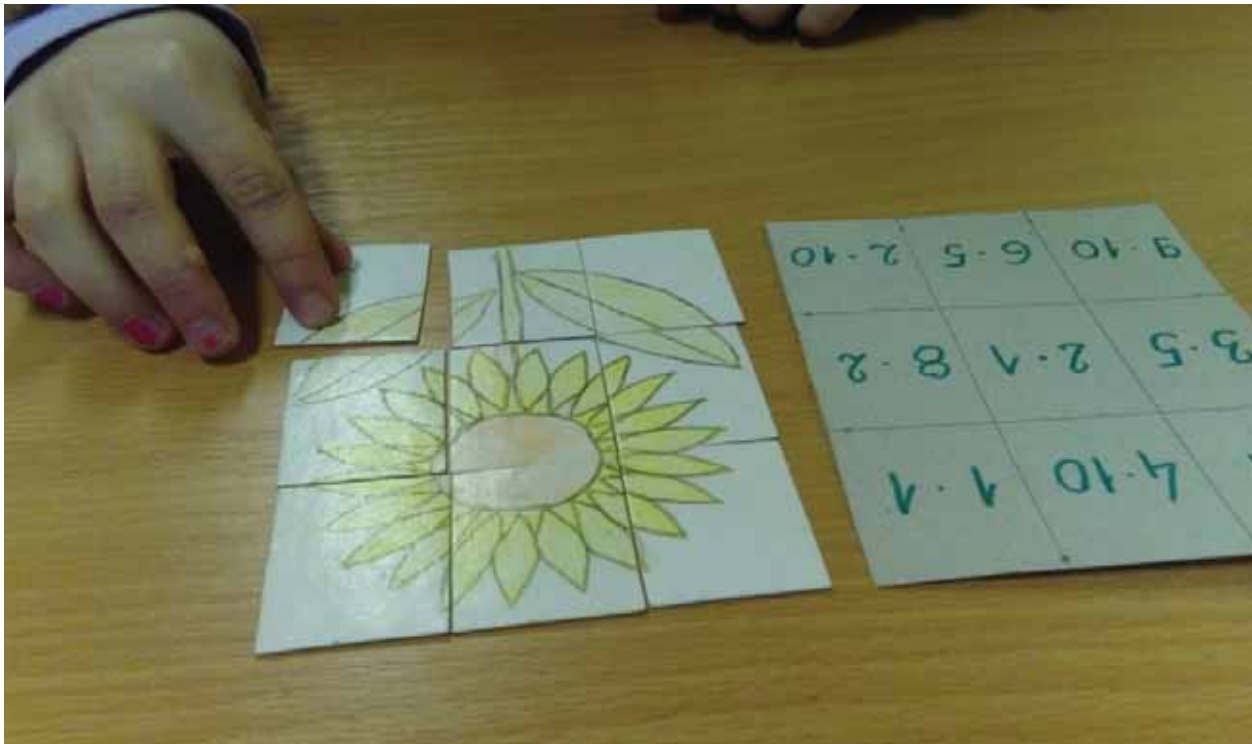
Poznato je da pomenuti učenici nisu baš motivisani te da brzo gube interesovanje za usvajanje novih sadržaja. U radu sa učenicima sa teškoćama u razvoju, uvijek treba imati na umu kinesku poslovice: **Reci mi i sigurno ću zaboraviti. Pokaži mi, možda zapamtim. Uključi me, sigurno ću znati.** *Kineska poslovice*

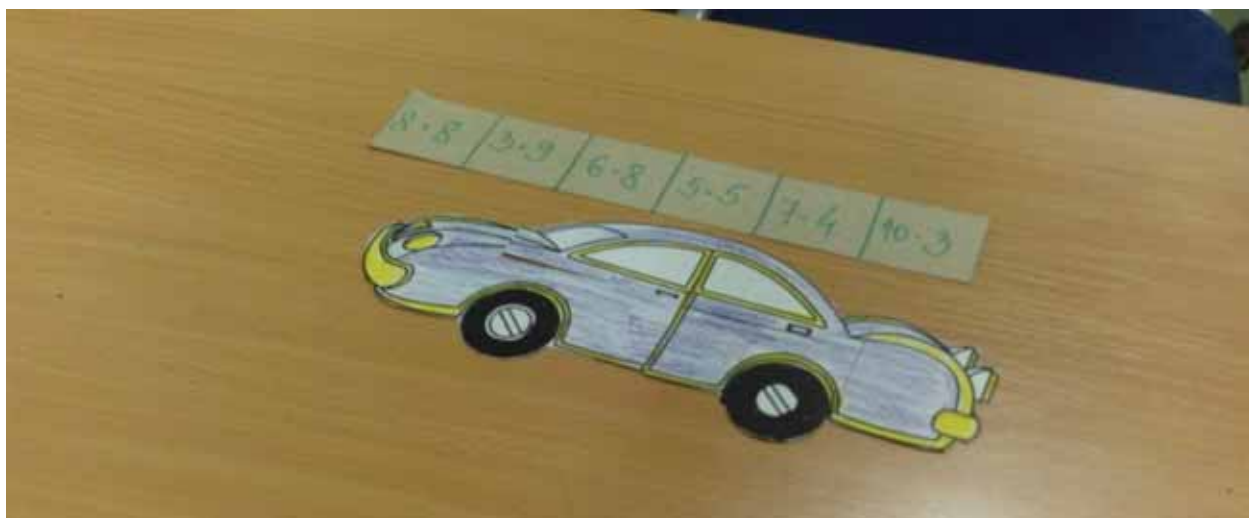
Cilj nastave ili obrazovanja je učiti svakog učenika na najbolji mogući način. Danas se sve više govori o kreativnijem djelovanju u organizaciji i individualizaciji nastave. Rad sa učenicima sa teškoćama u razvoju/u učenju zahtjeva primjenu posebnih metoda, tehnika i instrumenata, što će omogućiti postizanje boljih rezultat u procesu osamostaljivanja i edukacije. Didaktički materijal predstavlja skup

praktičnih i očiglednih sredstava koja pomažu usvajanju neophodnih znanja i savladavanje složenih životnih vještina. Didaktički materijali se prilagođavaju realnim potrebama i mogućnostima učenika koji ih koristi. Cilj je da na lak, interesantan i zanimljiv način učenik savlada određene sadržaje. (Školske priče Postoji veliki broj vježbi/aktivnosti koje su se pokazale kao djelotvorne u radu sa učenicima sa teškoćama ali i sa „tipičnim“ učenicima. Realizacija nekih aktivnosti ne zahtjeva finansije niti oduzima puno vremena, naime potreban je materijal koji izrađuju i pripremaju učenici. Kroz rad u specijalnom odjeljenju ali i kroz pripremanje oglednih časova sa učiteljima/nastavnicima u inkluzivnim odjeljenjima posebnu zainteresovanost učenici su pokazali za aktivnosti riješi zadatak - složi sliku (puzzle) i vježba tajni agenti. Pomenute vježbe trebaju se prilagoditi nivou učeničkog znanja, a mogu se primjeniti u svim nastavnim predmetima. Zadaci mogu biti na više nivoa, a moguća je korelacija skoro među svim nastavnim predmetima. Aktivnosti su interesantne i motivirajuće za sve učenike.

Aktivnost: puzzle (složi sliku) !

- Na podlozi na tvrdem kartonu iscrtati kvadrate, onoliko kvadrata koliko želimo da bude zadataka koje želimo da učenik usvoji.
- Zatim, nacrtati sliku sa motivima koje učenik voli (npr: auto, motor, pony, cvijeće...).
- Učenik boji datu sliku i lijepi na tvrđi karton.
- Na pozadini slike su rješenja zadataka.
- Učenik reže sliku po iscrtanim kvadratima, onoliko kvadrata/dijelova koliko je rješenja/zadataka.
- Učenik dobija zadatak da složi sliku, a složiće je ispravno ukoliko tačno riješi zadatke na podlozi.
- Učenik rješava jedan po jedan zadatak i slaže dio po dio slike. Prilikom slaganja slike učenik treba voditi računa da li dio slike treba okrenuti lijevo ili desno, gore ili dolje .
- Pomenuti materijal se pokazao naročito učinkovit u matematici prilikom usvajanja osnovnih računskih radnji.

Aktivnost: tajni agenti !

- Na tvrđoj podlozi/kartonu učenici nacrtaju tabelu od 60 kvadratića
- U prvom redu u svaki kvadratić upišu brojeve od 1-10
- U drugom redu upišu velika slova abecede od A – F (za svaki broj jedno slovo)
- U treći red pišu brojeve od 11 – 20
- U četvrti red upišu slovo za svaki broj od G – NJ
- U peti red pišu brojeve od 21 – 30
- I u šesti/zadnji red pišu slova od O – Ž.

Tabela. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	B	C	Č	Ć	D	DŽ	Đ	E	F
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
G	H	I	J	K	L	LJ	M	N	NJ
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
O	P	R	S	Š	T	U	V	Z	Ž

Tabela 1. je ključ za rješavanje zadataka.

Zadatak								
Šifra								
Slovo								
Zadatak								
Šifra								
Slovo								
Zadatak								
Šifra								
Slovo								

Tabela 2. može biti različite veličine što zavisi od broja zadataka.

Zadatak: Koji su glavni dijelovi biljke ?

Zadatak	3x5	17+4	30-7	10+3	7x2	3x3	11+8
Šifra	15	21	23	13	14	9	19
Slovo	K	O	R	I	J	E	N
Zadatak	6x4	30-4	1x1	8-6	8+8	30-9	
Šifra	24	26	1	2	16	21	
Slovo	S	T	A	B	L	O	
Zadatak	2x8	8+5	29-5	13+13			
Šifra	16	13	24	26			
Slovo	L	I	S	T			

Aktivnost je takmičarskog karaktera i mogu učestvovati svi učenici koji su savladali početno čitanje i pisanje te osnovne računarske radnje, odnosno rezultati u obimu broja 30. Takođe, aktivnosti se mogu povezati tako da se napravi i složi slika (puzzla) rješenja, a taj dio, aktivnosti mogu odraditi učenici koji nisu savladali tehniku čitanja i pisanja niti osnovne računarske radnje.

Realizacijom ovakvih i sličnih aktivnosti

učenici razvijaju kreativnost, maštu, logičko mišljenje, pamćenje i pažnju, a čas bude veoma interesantan.

Razvoj inkluzivne prakse u Unsko-sanskom kantonu

✍ mr.sc.Šejla Bjelopolja, profesor pedagogije, JU "Druga osnovna škola" Bosanska Krupa

✍ Samra Selimović, dipl. defektolog-oligofrenolog, Centar za razvoj inkluzivnih praksi Bihać

Koncept inkluzivnog obrazovanja je veoma kompleksan i sveobuhvatan, a primjenjiv je toliko koliko je društvena zajednica spremna da ga prihvati i sprovede u najboljem mogućem obliku. Inkluzivno obrazovanje predstavlja samo jedan segment uključivanja osoba sa poteškoćama u njihovu društvenu zajednicu. To je proces djelovanja i odgovaranja na različite obrazovne potrebe svih učenika i učenica, kroz povećavanje učešća u učenju, kulturi i zajednici, i smanjivanje isključenosti iz obrazovanja.

Inkluzivno obrazovanje se odnosi na škole, centre za učenje i obrazovne sisteme koji su otvoreni za svu djecu. Da bi se to desilo, nastavnici, škole i sistemi treba da se promijene (usavršavaju) tako da se mogu bolje prilagoditi potrebama i individualnim karakteristikama koje učenici imaju, a kako bi im pomogli na putu ostvarivanja prava. Ovakva filozofija inkluzivnog obrazovanja u suštini i predstavlja koncept ostvarivanja prava po kojem se stvaraju uslovi za smanjenje ili uklanjanje prepreka unutar i oko predškolskih, školskih i drugih ustanova koje spriječavaju učenje.

Na području Unsko-sanskog kantona, inkluzivno obrazovanje se sprovodi više od jedne decenije i to na način da učenici sa teškoćama u razvoju pohađaju redovnu nastavu u svim osnovnim i srednjim školama zajedno sa vršnjacima.

Prema neslužbenim podacima² broj osoba s vidljivim teškoćama u svim općinama Unsko-sanskog kantona se kreće negdje oko hiljadu. Predviđeno je da učenici pohađaju nastavu u skladu sa svojim sposobnostima prema individualnom prilagođenom programu i, ukoliko je potrebno, prate nastavni proces uz angažman asistenta u nastavi.

Prateći svjetske trendove i primjere pozitivne prakse iz područja inkluzivnog obrazovanja, s ciljem poboljšanja uvjeta obrazovanja osoba

sa teškoćama, na području Unsko-sanskog kantona izrađen je strateški dokument, punog naziva *Strategija za uključivanje djece sa poteškoćama u razvoju u obrazovanje sa sedmogodišnjim Planom implementacije u Unsko-sanskom kantonu*. Strategija je razvijena u partnerstvu međunarodne organizacije Save the Children International i Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona, a usmjerava se na slijedeća razvojna područja:

- unapređenje razvojnog potencijala odgojno-obrazovnih ustanova;
- osiguranje cjelovitog sistema podrške djeci i učenicima s teškoćama u razvoju te njihovim porodicama;
- sistemskog osiguranja kvalitete odgoja i obrazovanja.

Jedna od veoma bitnih aktivnosti, koja je produkt navedene Strategije, jeste i otvaranje *Centara za razvoj inkluzivnih praksi*, u Bihaću i Cazinu, u novembru 2016. godine, koji su svojim djelovanjem prvi primjeri ove prakse u Bosni i Hercegovini i bitno se razlikuju od specijalnih ustanova jer predstavljaju dopunu redovnim odgojno-obrazovnim ustanovama i drugim redovnim ustanovama sistema, a ne zamjenu za njih. Svojim djelovanjem ne isključuju djecu iz redovnog sistema već pružaju potrebnu terapijsku podršku djeci uz redovno pohađanje odgojno-obrazovnih ustanova. U ovim Centrima rade defektolozi različitih usmjerenja, edukatori-rehabilitatori, psiholozi, socijalni radnici i nastavnici. Njihov rad temelji se na sveobuhvatnom pristupu inkluziji, te će svojim aktivnostima biti usmjereni na terapijske postupke s djecom s teškoćama i članovima njihovih porodica, ali i na članove društvene zajednice, prvenstveno stručnjake, koji će kroz neformalne i formalne programe cjeloživotnog učenja stjecati potrebna znanja, vještine i kompetencije za razvoj inkluzivnog društva.

Centri za razvoj inkluzivnih praksi su

² Ne postoji službena baza podataka o broju osoba s teškoćama u razvoju na području Unsko-sanskog kantona. Svi podaci sa kojima se raspolaze većinom su prikupljeni iz odgojno-obrazovnih ustanova ili ustanova socijalne zaštite.

uspostavljeni u sklopu projekta Servisi u zajednici za djecu koja imaju teškoće u praćenju nastavnih sadržaja - regionalne inicijative i organizacije od strane Save the Children organizacije, koja se istovremeno provodi u Albaniji, Armeniji, Bosni i Hercegovini, Gruziji i Kosovu. Cilj projekta³ je osnažiti djecu s teškoćama i njihove porodice kako bi mogla da razvijaju svoje potencijale i vještine samostalnosti, kao i da uživaju u prednostima inkluzije. Također, projekt jača porodice i mobilizira zajednice kako bi osigurali da djeca s teškoćama imaju pristup kvalitetnim uslugama koje su im potrebne.

Oba pomenuta Centra⁴ djeluju kroz ukupno sedam kabineta:

- logopedski kabinet,
- kabinet za fizioterapiju,
- kabinet za radnu terapiju,
- kabinet za senzornu terapiju,
- kabinet za psiho-socijalnu podršku,
- mobilni stručni timovi i
- centri znanja.

Kabineti su formirani u skladu s razvojnim područjima svakog djeteta te u skladu s potrebama prakse za stalnom podrškom mobilnih stručnih timova te potrebama za kontinuiranim unapređenjem i razvojem znanja, vještina i kompetencija u području primjene inkluzivnih metoda kroz neformalne i formalne oblike cjeloživotnog učenja koji će se realizirati u Centrima znanja formiranim pri Centrima za razvoj inkluzivnih praksi.

Konkretna podrška, nastavnom osoblju i drugim osobama i stručnjacima koji učestvuju

3 Partneri projekta sa područja Unsko-sanskog kantona su: Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta unsko-sanskog kantona, Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike Unsko-sanskog kantona, Zavod zdravstvenog osiguranja Unsko-sanskog kantona, grad Bihać, općina Bosanska Krupa, općina Bosanski Petrovac, općina Bužim, grad Cazin, općina Ključ, općina Sanski Most, općina Velika Kladuša.

4 Centar za razvoj inkluzivnih praksi Bihać osnovan je kao proširena djelatnost JU osnovna škola „Harmani II“ Bihać; centar za razvoj inkluzivnih praksi Cazin osnovan je kao proširena djelatnost JU osnovna škola „Cazin II“ i pokrivaju svih osam općina Unsko-sanskog kantona.

u odgojno-obrazovnim aktivnostima svakog učenika sa teškoćama, realiziraju se kroz podršku i rad mobilnih stručnih timova. **Članovi mobilnog stručnog tima aktivno sudjeluju u utvrđivanju nivoa podrške učeniku zajedno sa djelatnicima odgojno-obrazovne ustanove i donose zajednički zaključak o potrebnom nivou podrške na temelju kojega pružaju podršku učiteljima u izradi individualiziranog ili prilagođenog programa. Mobilni stručni tim u konkretnu ustanovu dolazi po primitku zahtjeva, a na osnovu istog se određuje i njegov sastav.** Krajnji rezultat sistemskog rada MST-a s odgojno-obrazovnim ustanovama jest izgradnja inkluzivnih odgojno-obrazovnih ustanova koje će biti kompetentne sve samostalnije planirati podršku djeci/učenicima sa teškoćama u razvoju i na taj način povećati kvalitetu inkluzivne prakse. Projektom aktivnostima sedmogodišnje strategije pružena je podrška školama i u opremanju i prilagođavanju prostorija koje koriste svi učenici u resursima asistivne tehnologije, sanaciji i prilagodbi sanitarnih čvorova, ali prvenstveno u psiho-socijalnoj podršci. Primjer dobre inkluzivne prakse (partnerstvo centra i škole) predstavlja i JU „Druga osnovna škola“ Bosanska Krupa, a na slikama se nalaze školske prostorije koje se koriste za individualni ili grupni rad sa učenicima:

Slika br.1. Asistivna tehnologija

Asistivna tehnologija umnogome olakšava rad sa učenicima koji imaju teškoće pažnje i koncentracije, i nastavnici u dogovoru sa asistentom kombinuju u nastavnom radu, pored grupnih usmjerenih aktivnosti i individualni rad pomoću obrazovnih softvera (G compriace je jedan od njih).

Na slikama br.2 i 3 vidljive su i neke od didaktičkih igara, a koje se koriste za razvoj koncentracije, pažnje i uopće psihomotornih vještina kod djece:

Slika 2: Didaktička sredstva I

Slika 3: Didaktička sredstva II

Za škole možemo reći da ukoliko teže promjenama i većem stepenu inkluzivnosti, uključuju različitim instrumentima (na primjer Indexom inkluzivnosti) sve učenike, uposlenike, roditelje i ostale. Škole koje strateškim planiranjem podrazumijevaju da se uključe svi- predstavljaju škole koje garantuju kvalitet u budućnosti.

Odgovoriti na potrebe i prioritete svih učenika i ostalih uključenih u život škole postiže se dobar primjer inkluzivne prakse, a u našem slučaju partnerstvo Centara za razvoj inkluzivnih praksi, škola i svih ustanova koje obezbjeđuju socijalne uslove za učenje i učešće sve djece i put u proces promijena koje dolaze.

Naši drugovi koji imaju Sindrom Down

Moj drug Meho

✍ Dženana Beširević, učenica VII razreda, JUOŠ „Dubrave“, Živinice

Meho... Njegovo ime govori više od hiljadu riječi. Sladak i veseo. Iako dijete sa posebnim potrebama, brzo se uvuče pod kožu i vi ga zavolite. Davno, zaista davno smo se upoznali. To je bilo još prije ovih drugih i sa njim zaista lijepih i veselih godina.

Prvi septembar je, zvanično prvi dan škole. Prvi sam razred. Ušla sam u učionicu. Od sve djece Mehu sam vidjela prvog. Gledao me je svojim sitnim smeđim očima kao da je želio reći nešto ali se previše stidio. Vrijeme je odmicalo, dan po dan a ja sam se sve više družila sa njim. Njegovo napredovanje me je sve više i više fasciniralo. Prvo pisanje pa čitanje, zatim sabiranje i oduzimanje. Zaista je bio uporan. Njegovo učenje i razvijanje je poput razvijanja prelijepog cvijeta iz pupoljka. Odgovarao je na časovima zajedno sa nama. Nekada je znao čak i ono što mi nismo. Njegova, a sada već i na neki način naša majka je zaista jedna jaka žena. Meho i ona čine jedan super tim koji je veoma uspješan. Svaki dan iznova i iznova Meho nas usređuje i upotpunjuje našu odjeljensku zajednicu, i veoma smo mu zahvalni na tome. On je potpis i pečat našeg odjeljenja kako tad tako i sad.

Eto ja se zaista ispisa, ali znate kako kažu,, najlakše se izraziti perom,, pa sam vam u malom djeliću opisala svog zaista najboljeg druga MEHU!

Meho

✍ Ajla Šehić, učenica VII razreda, JUOŠ „Dubrave“, Živinice

Meho je moj drug, on ide već sedam godina sa mnom u razred. Prema njemu sa izgradila veliku ljubav. On je predivno ljudsko biće koje me oraspoloži kad god sam tužna.

Kada pogledam njega i njegovu majku, u meni se probudi prelijepo osjećanje. To osjećanje me čini jačom, snažnijom i emotivnijom osobom. Uz njih sam shvatila da ono što stvarno

želiš možeš i ostvariti. One su jako snažne i velikoduške osobe. Mehin zagrljaj me uvijek oraspoloži i kada je on sretan i ja sam sretan. Bez njega ne znam kako bi izgledao naš razred, on nas čini jednom cjelinom. Također kada je Unicef – BiH bio u školi Meho i ja smo snimili jedan predivan video, kojim je Meho u drugim ljudima probudio mnogo emocija. Meho je predivno dijete i jako mi je drago što ga poznajem.

Osobe sa sindromom Down

✍ Lamija Halilčević, učenica VII razreda, JUOŠ „Dubrave“, Živinice

Ne, nisu drugačiji!
Isti su kao mi
kćeri i sinovi nečiji!

Nisu „oni“
već su šampioni
koji se bore kroz život
za ravnopravnost sa svima
koji sjede nasuprot!

Za sve im treba dupli ili trodupli napor
kako bi savladali
na drugoj strani otpor.

Moj najbolji prijatelj Meho
ima Daunov sindrom.
Kada sa tužna
Jedini me on čini vedrom.

Saradnja logopeda i defektologa (oligofrenologa) sa djecom koja nemaju razvijen govor

- ☞ Mirela Žilić, dipl.defektolog-oligofrenolog
- ☞ Hermina Suljić, dipl.defektolog-logoped

Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju, Tuzla

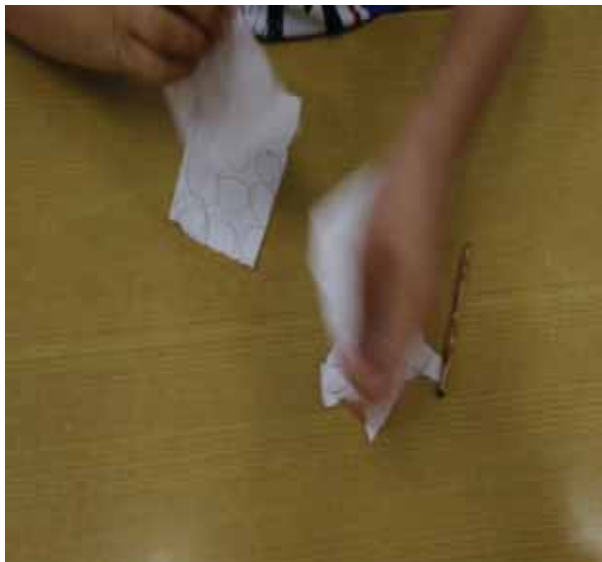
Dijete nije nikada premalo za slikovnice i knjige. Ne dati mu knjigu dok ne nauči čitati isto je što i ne pričati mu dok ne nauči govoriti.

Penelope Leach

Kada pitamo nekog šta radi logoped uglavnom odgovor glasi: uči djecu da ispravno govore ili uče djecu da izgovaraju glas R,S,... Kada pitamo šta radi defektolog (oligofrenolog) u nastavi, dobijemo odgovor da uči djecu da pišu, čitaju, računaju...

U našoj školi ima jako puno učenika koji ne govore, ne pišu, ne računaju, ima učenika koji ne mogu da sjede na stolicama. Ponekad prođe puno vremena da bi učenici usvojili slova, brojeve, pjesmice. Neki naši učenici ne mogu držati olovke, kockice, slagalice.

Znamo da je motorika povezana s govorom, tako da radimo i na razvoju fine motorike uporedo s provociranjem govora.

S toga, vježbamo pokretljivost govornih organa (usana, jezika) jer bez pokretljivosti govornih organa nema govora. Vježbe koje najčešće koristimo za pokretljivost govornih organa u radu sa djecom su: puhanje balona, puhanje u skupinu papirića, puhanje sa slamčicama.

Djeca koja mogu izvoditi ove vježbice se ustvari igraju i jako im je zabavno kada pušu balone, kada cijepaju papiriće, vole da prave mjehuriće u časi vode sa slamčicama.

Svaku ovu vježbu prati i verbalna motivacija a uvijek ih bodrimo na primjer: da pušu snažno kao vjetar.

To sam ja

✍ Ardea Hamzić, učenica VII razreda JUOŠ „Tušanj“ Tuzla

Moje ime je Ardea Hamzić. Rođena sam 03. 04. 2003.g. Ja živim u Tuzli. Imam Hemiparezu desne strane.

Idem u OŠ „ Tušanj“. Učenica sam sedmog razreda. Ja se družim sa Enom. U školi od svih predmeta najviše volim fizičko. Uključena sam u aktivnosti organizacije „Koraci nade“. Tu se takmičim u disciplinama skok u dalj i u plivanju. Prošle godine sam osvojila treće mjesto u plivanju i u skoku u dalj. Osvojila sam bronzanu medalju na državnom takmičenju. Volim da se bavim fizičkom aktivnošću. Pored toga ja volim i životinje.

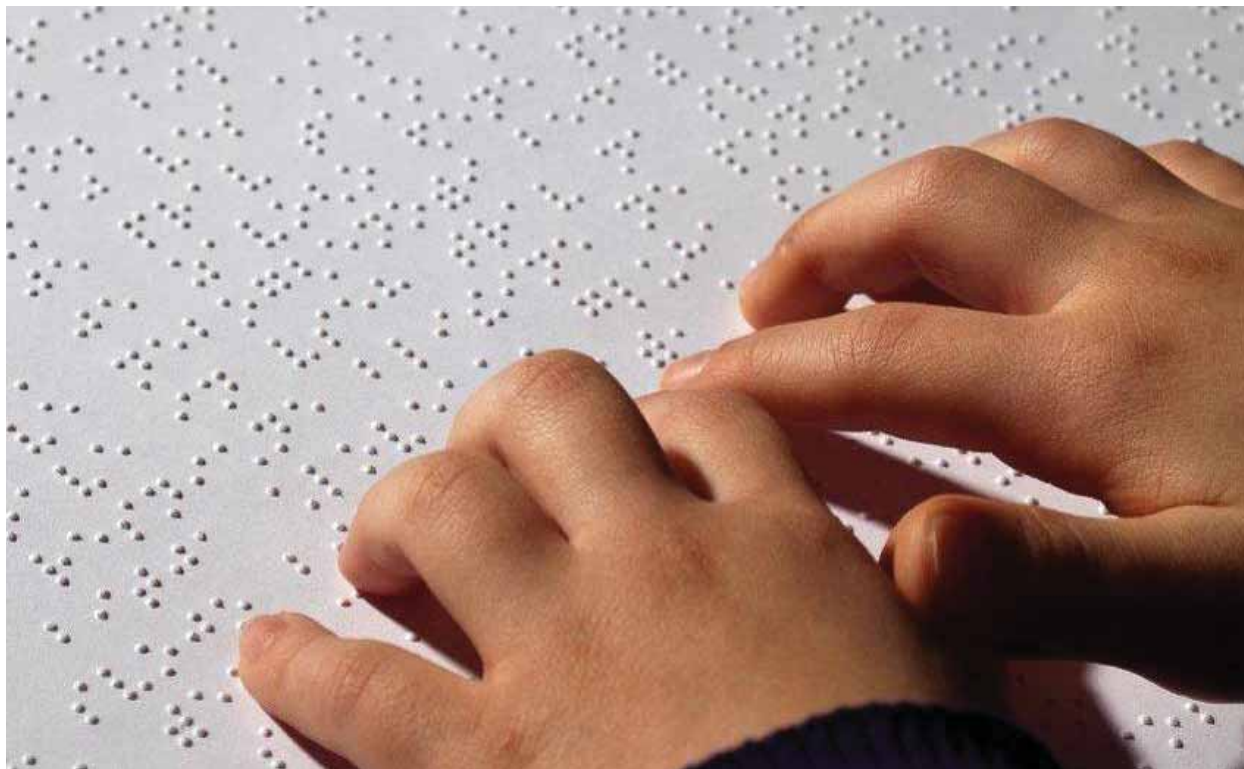
Kod kuće imam dva psa rase haski Donu i Lunu. Imam i mačka Cicka. Mačak je najstariji i on je svima glavni. Zato ga se Dona i Luna pomalo plaše. Pored sporta, životinje su moja druga ljubav.

Zato bih htjela u budućnosti da sam čuvar pasa. Voljela bih da se brinem o njima, o njihovom zdravlju i da ih dresiram. Možda se jednom moj san i ostvari.

Moja iskustva iz srednje škole i svakodnevnog života

✍️ Darko Đekić, Derventa

Opšte je poznato da djeca i ljudi sa posebnim potrebama nailaze na svakodnevne prepreke i nerazumijevanja od strane društva. Većina tih problema je rezultat neupućenosti sredine u kojoj živimo. Često sami sebi postavljamo pitanja: gdje smo to pogriješili, kako se uklopiti i što više približiti većini. Zbog nedoumica u kojima se nalazimo, odlučio sam predočiti svoja iskustva svim ljudima sa posebnim potrebama, ali i stručnom kadru, tj. Defektolozima, koji pružaju stručnu pomoć u svakodnevnom životu i radu ove kategorije. Moja iskustva se prije svega odnose na učešće slijepa djece u inkluzivnoj nastavi, ali se istovremeno dotiču funkcionisanja mladih u svakodnevnom životu. Kao slijepa osoba, osnovnu školu sam završio u Zavodu za slijepu i slabovidnu djecu Budućnost u Derventi. Nakon završenog osnovnog obrazovanja, odlučio sam se za redovno školovanje, smatrajući da ću to moći postići, te da nisam nipočemu različit od mojih vršnjaka. Upisao sam Gimnaziju, školovao se četiri godine, bio odličan učenik i maturirao odličnim uspjehom. Pitate se kako? Ključni razlog leži u tome

što nikad nisam smatrao da ne mogu sve ono što mogu drugi, jer nisam želio isticati svoje nedostatke, trudeći se istovremeno da na što bolji način prezentujem sve svoje sposobnosti i kvalitete. U početku nije bilo jednostavno, najteže je bilo to što sam svakome pojedinačno morao dokazati koliko mogu. Kako je vrijeme odmicalo, drugovi iz razreda i profesori koji su mi predavali su me u potpunosti prihvatili, čak do te mjere da su vrlo često zaboravljali na moj hendikep. To je bio moj glavni cilj, pažnju sa očiju preusmjeriti na sve ostale stvari, koje me zapravo čine čovjekom i punopravnim članom društva. To sam postigao prije svega zahvaljujući integraciji u društvu, socializaciji i samostalnosti u što većoj mjeri. Što se tiče nastavnog gradiva, umjesto knjiga, nastavne materiale sam koristio u elektronskoj formi i na Brajevom pismu, koristeći pri tom laptop sa zvučnim programom, Brajevu mašinu i Brajev štampač. Ono što želim istaći je to da su moje materiale u elektronskoj formi nerijetko koristili i moji drugovi koji vide, kako bi njihovo učenje bilo olakšano.

Kada govorimo o inkluzivnoj nastavi, potrebno je nešto reći i o asistentima učenika, odnosno o defektolozima, koji pomažu učenicima prilikom praćenja nastavnog plana i programa. Asistent ima zadatak da učeniku omogući adekvatno praćenje nastave, što podrazumijeva prilagođavanje nastavnog materijala potrebama učenika, odnosno prebacivanje tog materijala u formu koja je dostupna njegovoj percepciji. Ova prilagođavanja često mogu raditi i sami učenici, ali je prihvatljivije da ih obavljaju asistenti, kako bi sam učenik imao što više vremena za učenje i usvajanje nastavnog gradiva. Asistent je tu i kako bi obučio predavače nastavnih predmeta, odnosno uputio ih kako pristupiti učeniku sa određenom vrstom smetnji. Ako učenik nema mentalnih smetnji, profesor zbog jednog učenika ne treba usporavati nastavu. Nastava treba da teče svojim tokom, a učenik je taj koji mora biti spreman da ju isprati, bez obzira na njegove poteškoće. Iako se ovaj način čini surov i neprihvatljiv, za sigurno će doprinijeti razvoju individue učenika, kao i snalaženju u njegovoj daljnjoj svakodnevici. Pored asistenta, učeniku u praćenju nastave mnogo mogu pomoći i njegovi drugovi iz razreda. Ova saradnja proizlazi kao rezultat integracije učenika sa posebnim potrebama, tj. njihovog uključivanja u svakodnevne društvene tokove.

Često se vode polemike o tome da li je potrebno prisustvo defektologa, odnosno asistenta u učionici, tokom odvijanja samog

nastavnog procesa. Ako želimo da radimo na integraciji i samostalnosti, učenik mora sam da se upoznaje sa novonastalim situacijama, da što više prepreka pokuša samostalno savladati, te da samim tim razvija svoju individualnost, kreativnost i komunikaciju sa ostalima. Asistent je tu samo kako bi ga usmjerio. To znači da je uloga defektologa da usmjerava učenika, da prilagodi nastavni materijal njegovim potrebama, te da uputi profesore na način kako pristupati učeniku s obzirom na njegove potrebe.

Uloga defektologa nije ta da bude dadilja jednoj mladoj osobi, koja se približava čovjeku, a udaljava od djeteta. Bez obzira da li smo sa posebnim potrebama, ili ne, svi u jednom momentu moramo sami krenuti kroz život.

Sve ovo govorim kako bih ohrabrio sve osobe sa invaliditetom da ne misle da su manje vrijedne, samo zato što imaju poneku posebnu potrebu.

Ništa nije nemoguće, jedino je važno otkloniti prepreke u glavi. One nas najviše sputavaju.

Nadam se da će moj primjer iz srednje škole, kao i sugestije doprinijeti poboljšanju našeg statusa i uslova za svakodnevno funkcionisanje.

Ono što sam započeo u školi, uspio sam prenijeti i na današnji svakodnevni život. Nadam se da će vas moja priča potaknuti na razmišljanje.

Trudite se biti samostalni, počevši od školovanja, jer u školi učimo za život.

Odgojna uloga porodice

✍ Nedžmija Šakić, dipl. edukator-rehabilitator, JUOŠ „Dr.Safvet-beg Bašagić“ ,
JUOŠ “Ivan Goran Kovačić“ Gradačac

Uvod

Odgoj u porodici je prvi odgoj koji društvo pruža djetetu. U porodici dijete čini prve korake u životu, baš zbog toga što je ona prva društvena sredina u koju dijete dolazi. Porodica se bitno mijenjala kroz historiju, ali ipak njene osnovne funkcije ostale su iste. Najvažnija funkcija porodice su: reproduktivna, ekonomska (privredna), funkcija pružanja zaštite, socijalizatorska i odgojno –obrazovna funkcija.

Odgojno-obrazovna funkcija porodice je jako značajna. Poznato nam je da je odgoj produžetak biološke zaštite koju porodica pruža svojim članovima. Predstavlja i početak društvene brige o njenim članovima posebno kada se radi o moralnom odgoju. Odgoj je značajan prenosilac tradicija i iskustava, izvor znanja, kulture i odgoja. Porodica je tokom historije bila i ostat će prvi i nezaobilazni odgojni faktor. Ona je spona između djece kao aktivnih članova društvene zajednice sa društveno-kulturnom sredinom.

Njena osnovna uloga ogleda se u prenošenju kulturnih dobara, znanstvenih spoznaja, moralnih shvatanja, vrijednosnih stavova kulture ophođenja za mlade ljude. „Temeljna svrha obiteljskog odgoja je razvitak izgrađivanje sposobnog i čestitog, marljivog i uljuđenog čovjeka da se njime mogu ponositi roditelji i rođaci, prijatelji i sredina iz koje je ponikao“ (Vukasović, 1998, prema Tomić i saradnici, 2006).

Uloga roditelja kao odgajatelja

Po svojoj prirodnoj i društvenoj funkciji roditelji su odgajatelji. Osjećaj majčinstva i očinstva upućuje roditelje da se brinu o djeci i da ih odgajaju. Roditelji su nesebični i ulažu ogromne napore da djeca postignu željene rezultate i da se pravilno odgajaju. Društvo roditeljima povjerava odgojne zadatke. Najvažniji odgajatelj u ranom djetinjstvu je

majka. Od njene uloge, brige, njege ljubavi zavisi formiranje buduće ličnosti. Istraživanja su pokazala da hospitalizirana djeca koja u ranom djetinjstvu nisu imala majčinsku nježnost, ljubav i brigu zaostaju u mentalnim sposobnostima, emocionalnom, socijalnom razvoju, pa čak i na planu tjelesnog razvoja.

Djeca odgojena u institucijama u ranoj dobi su nepristupačna, razdražljiva, teško uspostavljaju socijalne kontakte, skolona su lažima i krađi.

Prvi emocionalni kontakt s djetetom uspostavlja majka. Jako je teško ukoliko ne postoji osoba s kojom dijete uspostavlja emocionalni kontakt. Ovaj kontakt je preduvjet daljnjeg uspješnog razvoja. Nakon treće godine dolazi do osamostaljivanja djeteta. I tu mu je neophodno majčinsko bodrenje, pomoć i podrška. I dalje se ne prekida osjećajni kontakt, ali se sve više javljaju novi kontakti. U ovom periodu sve je važnija uloga oca kao odgajatelja.

Dijete s ocem provodi sve veći dio vremena bilo u šetnji, u raznim poslovima i aktivnostima.

Sve više jača emocionalna povezanost s ocem. Oba osjećajna kontakta se dopunjuju i sa ocem i sa majkom, što dijete čini sigurnim, radosnim i sretnim.

U slučaju gubljenja jednog ili drugog emocionalnog kontakta dijete se osjeća nesigurno, uskraćeno, nesretno. Posebno je opasno ako su roditelji krivi za to i dijete to uoči. Zbog toga veoma je bitno da oba roditelja odgovorno i nesebično prihvate svoje odgojne funkcije i da ih obavljaju savjesno.

Metode i sredstva porodičnog odgoja

U porodici su sve veće mogućnosti individualnog prilaženja djetetu što omogućuje bolje i efikasnije iskorištavanje i prepoznavanje dječijih težnji i spontanijih reakcija. Za dijete u porodici je veoma važna indentifikacija sa roditeljima. Razlikuju se dvije vrste razvojne indentifikacije: introjektivna i projektivna. Kod introjektivne indentifikacije dijete unosi u svoju ličnost moralna i socijalna

shvatanja, osjećanja i načela svojih roditelja, a projektivnom indentifikacijom projektuje sebe u drugu osobu posredno zadovoljavajući one želje koje doživljavaju njegovi uzori.

Metode koje se koriste u porodičnom odgoju su: metoda ubjeđivanja, metoda vježbanja i navikavanja, metoda podsticanja, metoda sprječavanja i dr.

Pri upotrebi metoda sprječavanja treba koristiti sljedeće zahtjeve:

- iznositi što više činjenica i podataka,
- primjenjivati očiglednost i konkretnost,
- posvetiti pažnju sistematičnosti i postupnosti.

Kod vježbanja jako je važna kontrola i samokontrola. Za podsticanje se koriste sljedeća sredstva: pohvala, obećanje, nagrada i takmičenje.

Sredstva metode sprječavanja su: nadzor, primjedba ili upozorenje, kritika, zabrana i kazna.

Principi porodičnog odgoja

Principi predstavljaju osnovne smjernice kojih se roditelji, kao odgajatelji, moraju pridržavati kada su u pitanju sadržaj, metode, organizacijai sredstva porodičnog odgoja.

Najvažniji principi porodičnog odgoja su:

- princip poštovanja ličnosti djeteta
- princip potpune angažiranosti
- princip pozitivne orijentacije
- princip međusobog povjerenja,
- princip jedinstvenosti,
- princip dosljednosti i
- princip individualnog prilaženja (Vukasović, 1988, prema Tomić i saradnici, 2006).

Navedeni principi porodičnog odgoja potiču razvoj potencijala kod djeteta u svim razvojnim područjima posebno na području razvoja svijesti o vlastitoj vrijednosti i sposobnosti uspostavljanja zadovoljavajućih socijalnih vještina.

U nastavku slijedi priča koju ću podijeliti sa Vama pod nazivom "Snažna majka" koja govori o tome kako majka Benjamina Husića djeteta i učenika s cerebralnom paralizom provodi dane u školi kao **roditelj** i zaposlenik.

Benjamin Husić je naš đak prvak.
Pametna glavica koja traži uvijek
odgovor više,
ali ponekad ne želi da piše.
Svoj osmijeh lako uputi svima,
tada druženje postaje prava pustolovina.
On je dječak topao i mio,
a njegov trud polako izlazi na vidjelo.
Svaki dan vježba svoje mišiće
i tako u školu dolazi uz male točkiće.
Ne voli on puno zabušavati,
pa kaže : „U školu smo došli raditi“.

Snažna majka

Septembar... zazvonilo je školsko zvono, sve je ubrzano, svi negdje žure. Školske klupe su opet pune. Nova uzbuđenja, male dileme i leptirići u stomaku. Na hodnicima se kroz smijeh priča o proteklim događajima. Učenici odmorni i puni energije trče kroz hodnike. Jedina im je briga da imaju dobre sveske s poznatim likovima i nove pernice.

Kroz žamor i galamu ugledala sam na kraju hodnika ženu kako sjedi s djetetom u krilu. Potom se u blizini izdvoji šapat prosvjetnih radnika da je to prvačić s kojim ću raditi. Svi znatiželjni pogledi bili su upućeni k njima, jer je dječak koristio kolica. Dječak stidljiv i uplašen od svih novih nasmijanih lica, doduše nekih dobro uštimanih, a od drugih iskrenih, suočavao se s novim izazovima. Majka nakon užine spretno ga pripremi za početak časa, a potom uze dnevnik i uđe u svoju učionicu. Pogled... Da! Taj pogled... To je prvo što mi je privuklo pažnju tog dana i što mi je ostalo duboko urezano u riznici sjećanja. Pogled koji je prepun nade, želje i očekivanja s dozom straha slao je jasnu poruku „Ja sam tu i svaka prepreka je izazov“.

“Snažna majka“ koju ću nazvati u ovoj priči istovremeno u školi predaje historiju, a svaki odmor brine o svom djetetu. Zaista, čovjeka dovodi na razmišljanje. Hiljadu „kako“?! Škola, kuća, papiri, obaveze, pripreme, zadaće starijeg djeteta, zadaće našeg prvaka, terapije, vježbe... Prije nastave ga spremi, doveze u školu, pripremi i fizički i psihički i na kraju predaje historiju i ispunjava sve obaveze kao zaposlenik škole. Svi nastavnici čekaju zvono da se odmore, a ta „Snažna majka“ čeka zvono da nahrani dijete. I tako iz dana u dan i sve prepreke odlaze joj u zaborav, jer djetetov osmeh njoj daje snagu. Njena motivacija proizilazi iz djetetovog osjećaja uspjeha, što joj daje dodatnu snagu. Pozitivnu inkluzivnu priču stvorili su uposlenici škole kao i dobra

saradnja roditelja, učiteljice i defektologa omogućila je apsolutnu uključenost i napredak našeg prvaka.

Osjećaj pripadnosti i zadovoljstva kod djeteta je povećao samopouzdanje, te je razvio pozitivnu sliku o sebi. I tako hiljadu „kako“, svaki dan dobija svoj smisao. Biti majka je dragocjena uloga, ali biti majka djeteta s teškoćom to je veličanstvena uloga. Kada ste umorni, iscrpljeni od obaveza sjetite se moje „Snažne majke“ i razmislite! Um djeteta kao i njegovo tijelo trebaju pomoć da bi rasli. Jasno je da u općem razvoju, a posebno u razvoju djece s teškoćama, veliku važnost imaju roditelji. Snažna majka će Vam reći kako živjeti i odgajati dijete s cerebralnom paralizom.

Moja priča:

Tajna moći je u traženju pomoći

✍ Sanela Husić, prof. historije i geografije (Benjaminova mama), JUOŠ “Ivan Goran Kovačić“ Gradačac

„Snažna majka“

Proljeće 2010.g. bilo je zabrinjavajuće u mojoj porodici. Zašto naš mali Benjamin, beba od 8 mjeseci, ne može da samostalno sjedi? Ne diže se spoda, okreće se kao klada drveta, hvata igračke stisnutim šakama. Čudni su svi pokreti, odstupaju od normalnog motoričkog kretanja beba tog uzrasta. Na izgled vesela beba, zdrav hvala Bogu, zaigran i znatiželjan.

Ne vidim ništa sumnjičavo na njegovom licu... pa zašto ne sjedi, ne puže, ne okreće se. Puno pitanja i sumnji, od pretpostavki šire porodice da je beba lijena do konačne dijagnoze neuropedijatra. Benjamin ima cerebralnu paralizu, potvrđenu magnetnom rezonansom glave. Šok vijesti i samo jedno pitanje... Šta sad?

Ja, Benjaminova majka, najprije se odlučih educirati o cerebralnoj paralizi, a potom pomoći svom djetetu. Morala sam saznati šta je distoni sindrom-cerebralne poremetnje kretanja i kakve su Benjaminove šanse napretka kroz fizikalnu rehabilitaciju. Malo sam dobila informacija od naših doktora, nema savjeta i uputa. Za njih je to definitivno stanje, da pripremim invalidska kolica i pomirim se sa sudbinom. „Vježbajte dijete što više, možda nešto i dobijete“, riječi jedne doktorice koja me je skoro ubila u pojam. Dok sam dva puta sedmično vodila dijete na fizikalne vježbe u Dom zdravlja u Gradačcu, uporno sam istraživala na internetu.

Moja malenkost profesor historije i geografije, nije imala mira. Morala sam što više naučiti kako bih pomogla djetetu. Odabrali put gdje i kako liječiti Benjaminu. Saznala sam da CP ima više kategorija i ne mora biti definitivno stanje 100% invalidnosti uz uporno i svakodnevno vježbanje, jahanje konja i plivanje. Internetsko istraživanje se zaustavilo na web stranici Poliklinike za fizikalnu rehabilitaciju „Milena Stojčević-Polovina“, iz Zagreba, na kojoj sam najviše dobila informacija, detaljan opis svih kategorija CP, pisma roditelja, video zapisi djece

koja napreduju i koja su prohodala. Odmah smo odlučili, idemo u Zagreb. Naš odlazak u Zagreb podrazumijevao je ostanak 3 dana-pregled i fizikalni tretmani.

Bila su to sudbonosna 3 dana, hvala Bogu. Dani koji su nas izvukli iz očaja i straha, dali nadu, volju i snagu za borbu- vježbati dijete svakodnevno, izvući maksimum iz njegove pametne glavice i jednog dana da prohoda uz Božiju pomoć. Ovakvo razmišljanje nismo imali do odlaska kod dr. Polovine. Fascinantne i djelotvorne su bile doktorove riječi i ostatka tima sa poliklinike. Riječi koje su nas, Benjaminove roditelje, utješile i suočile sa CP, podstakle na borbu i upornost.

Citirat ću ih: „Dragi roditelji, još se samo danas isplaćite zbog Benjaminu. Od sutra se saberite, jer počinju dugogodišnje bitke za Benjaminov motorički napredak i moguće hodanje jednoga dana uz Božiju pomoć. Vaše dijete ima velike šanse, jer nema intelektualnih oštećenja i može sve postepeno naučiti. Benjamin trenutno ne zna za svoje stanje; u kakvom će biti zavisi od dragog Boga i vas, vašeg rada i upornosti. Na vama je da odlučite.“ Ah, kako su te riječi uticale na nas, otvorile nam oči, probudile iz očaja. Tada smo shvatili, roditelji se educiraju u psihičkom i rehabilitatorskom smislu. Najprije se roditelj suočava sa problemom, potom pristupa njegovom rješavanju. Jednostavno, zar ne?! Tako je počela naša dugogodišnja borba, svakodnevnih fizikalnih vježbi po metodama poliklinike Polovina u Zagrebu. Svaki mjesec idemo na 2 dana, kontrola i edukacija vježbi. Tim stručnjaka koji osim djetetu, pomažu i educiraju roditelje. Osim učenja vježbi, savjetuju u kakvom okruženju (domu i dvorištu) dijete treba da boravi, prilagoditi čak i namještaj u kući, obezbijediti dovoljno prostora za puzanje i ostale kretanje. Dobijete i savjete kada i koliko treba dijete vježbati, šta ne smijete raditi, kako privoliti dijete kada je nervozno, neraspoloženo ili ljuto, kako da se roditelji ohrabre i imaju snage sve to izdržati. Prolazili su mjeseci i

godine, a Benjamin napreduje, samostalno sjedi, pravilno puže, kleči. Po preporuci doktora jedne godine je imao i hipoterapiju-jahanje. Kupili smo konja, bosankog brdskog, koji je dosta pomogao djetetu u opuštanju mišića i ispravljanju kralježnice.

Nažalost konj se razbolio i morali smo ga prodati. Potom je uslijedila operacije tetiva na nogama, kada je Benjamin imao 6 godina. Operacija je bila neophodna da bi stao na noge. I to je riješeno na odjelu dječije ortopedije u KBC Šalata u Zagrebu. Operacija je uspjela i Benjamin sada ispravno stoji, hvala Bogu. Danas, Benjamin ima 7.5 godina. Ide u 1 razred. Uči pisati i čitati, stiže obavljati svoje školske obaveze i uživa u njima. Socijaliziran, komunikativan, odgovoran, veseli prvačić. Nisam očekivala da će se tako dobro snaći i isticati u školi. Oduševila sam se Benjaminovom ulogom voditelja na razrednoj priredbi, povodom obilježavanja 100 dana rada i učenja u školi. Ponosno stoji pred publikom i recituje, bez treme, mucanja, zaborava. A ja? Pridržavajući ga iza njegovih leđa, da bi stojao, suzdržavala suze radosnice i prisjećala

se našeg prvog dolaska u Zagreb, odakle je sve počelo.

Borba još traje, Benjamin je uporan i odlučan da jednog dana i prohoda. Ja vjerujem u to.

Predlažem da pri svemu šta radite u porodici imate na umu čudesni kineski bambus.

Kada posadite sjeme te neobične biljke, Ništa se, ama baš ništa osim tankog izdanka ne vidi cijele četiri godine.

Za to se vrijeme rast odvija ispod tla, u velikom vlaknastom korijenu što se širi i prodire duboko u zemlju.

Ali pete godine kineski bambus naraste 32 metra.

Mnogo je toga u porodičnom životu slično kineskom bambusu.

Radite, ulažite vrijeme i trud i činite sve što znate i možete, ali ponekad sedmicama, mjesecima, pa i godinama ne vidite nikakve rezultate.

No, budete li strpljivi, nastavite li raditi, doći će i ona „peta godina“ zapanjiti vas rastom i promjenama.

Majčinstvo na djelu

✍ Majda Pšćanović, majka

Prirodno stanje materinstva je nesebičnost. Kada postanete majka, više niste centar svog vlastitog univerzuma. Tu poziciju prepuštate svome djetetu.

Stewie Wonder

Nasretniji trenutak – rođenje djeteta. Pa tako i kod mene bi. Ipak sjećam se bolnice, bjeline, glasova koji odjekuju. Mnoštvo, eh da ih bar manje čujem. Koliko će biti istine u samo ovoj jednoj rečenici. Koliko istine i koliko boli. I onda dolazak kući. I ponovo mnoštvo zvukova koji će mi činiti ŽIVOT. I o kojima ću poslije znati toliko toga.

Puno ljudi i dešavanja, a onda poslije dolaska kući ponovo susret sa bolnicom. Previše hiperbilirubina u krvi kod moje djevojčice, i ponovo neonska svjetla, bjelina koja ostavlja prazninu i zvukovi.

Nedugo poslije vratih se konačno kući. Moja beba napreduje, raste, smije se kada me vidi i mojoj sreći nema kraja. Jednom dok sam prala suđe ispade mi šerpa. Odjeknu, zatrese se. Prepadoh se što od zvuka, što od toga da mi se beba ne rasplače, i još gore prepadne. Odoh do krevetca. Beba spava. Nevjerovatno, nije reagovala. I od tada se uvuče mali crv sumnje. I neda mi mira. I bolje što je tako bilo.

Nakon dugog ubjeđivanja sa doktorom opšte prakse da mi da uputnicu za pregled kod specijaliste konačno je dobih. I od tada počinje i prestaje sve. Pretrage, nalazi, pogledi. Moja beba ne čuje. Dobila je prvi slušni aparat. Njena kosica kao zrelo sjeno viori se na vjetru, i tu pored tog malog uvceta aparat. Koji donosi zvuk. I koji toliko toga daje. Jer ona čuje moj glas, ljetnji pljusak, šum lišća, plač svog djeteta. Vodim je u šumu, a svaki moj korak je prožet i sistematizovan kao jedan dobro organizovani školski čas. Učenje. Kupujem joj kartice na kojima su životinje, predmeti, ljudi, biljke. A svaka kartica toliko toga nudi. Izmišljam hiljadu i jedno pitanje, čitavu životni priču, pojašnjavam manje poznate riječi, glumim i tako sve ispočetka.

Savjetovali su me za ugradnju Kohlearnog implantata. I mi se odluči smo. Pripremala

sam se dan za danom, što sebe, što djevojčicu, što ukućane. Jedva čekam taj dan, da moja djevojčica vrati sluh u potpunosti. Tako sam barem mislila. Operacija je zakazana za proljeće, mart. A onda saznam da je nova beba na putu. Košmar. Ne spavam i ne znam šta je dobro. Kako ću sve to prevazići. Bojim se za bebu koja treba da dođe i stres koji treba da preživim. Odlučim se za svoju djevojčicu. Beba može da sačeka. I sačekala je. Očiju punih suza vraćam se iz bolnice. Muž me vodi, a ja ne vidim put, ne vidim cvijet, ne vidim i ne čujem. Teško mi je i tada i danas kada se samo sjetim. Moje nerođene bebe. Odlučna da se u potpunosti predam i pripremim za operaciju koja treba da se desi sve ostavljam po strani. Hm, sve, ali sve ne ostavlja mene. Kao da životu nije dosta. Operacija je otkazana... Jednom, drugi put, treći... A ja čekam. Dvije godine. Drugi dolaze i prolaze, ali ne i ja. I odlučih nema više čekanja....nema više. Operacija. I tako da mi pade ogroman teret. A ja se ponovo rodih. I nastavih tamo gdje sam stala. Ponovo učenje. I učenje. Kako objasniti nekome ko ne čuje šta je to zvuk, šum, cvrkut, lavež, topot, škripa... Sve ono na šta se mi i ne osvrćemo, sve to je moralo biti bezbroj puta ponovljeno i objašnjeno. I tako su išle godina za godinom. I tako je trajala i traje moja borba sa tišinom. I traje. A moja djevojčica i dalje uči, ali dio je drugih. I slavimo rođendane i plešemo, ja, moja djevojčica i njena sestra. Plešemo i slavimo, naš život, naš trud i ovu priču koja će možda nekome poslužiti kao podsticaj ili kao inspiracija da ne odustaje.

Priča iz Holandije

✍ Enesa Muratović-Halilović, majka

Od djece možete puno naučiti. Na primjer, koliko strpljenja imate.

Dante Alighieri

Kako je biti roditelj djeteta sa posebnim potrebama?

Dozvolite da se predstavimo. Mi smo poprilično disharmonična porodica od četiri člana i uživamo u svojoj disharmoniji koliko je to ljudski moguće.

Jedan babo (malo šašav, vojnički nastrojen, sve bi da ide u ritmu dobro uštimanog švicarskog sata), jedna mama (isto malo šašava, ali totalno suprotna, glava u oblacima, sama sebi postavila dijagnozu poremećaja pažnje), i njihovo dvoje djece: Sin stariji (sedam godina, dijagnoza ADHD, od strane stručne osobe) i Sin mlađi (pet godina mlad, dijagnoza klasični autizam, također od strane stručne osobe, a mnogo prije te osobe babo i mama su to već znali). Kao sto vidite, ni po čemu nismo bas mirna i uobičajena porodica, ali se neizmjeno volimo i trudimo ostati posebni jedni drugima. Najposebniji među nama je ipak Sin mlađi, on je autističan i njegova posebnost izlazi na vidjelo svakog dana (a još uvijek poprilično često i tokom noći).

Nas četvero živimo u Holandiji već pet godina. Početak života ovdje je bio veoma opušten i pun nade u bolje sutra. Držala nas je novina i sviđalo nam se sto je apsolutno sve uređeno u detalje. Zna se sve, od toga kada ce leći plata i kolika ce biti, do toga da znaš u minutu kada ce tramvaj krenuti sa stanice i kojim danom kojeg sata i koje minute dolazi smećarski kamion da pokupi smeće. Ako se bilo šta od ovog promjeni obavijeste te nadležni organi tri godine prije. Ono znaš, isto kao u Bosni.

Holandani vole red i rad i tišinu. Toliko vole tišinu da nije problem ako ti komšija u deset ujutro polugol dođe na vrata i urla na te “što ne znaš ušutiti to malo derište, šta radite s tim djetetom?”. Toliko vole mir i red da su komšije s donjeg sprata kucale u cijevi od grijanja a komšije sa gornjeg sprata u cijevi od balkona

kada bi ja spremala djecu vani. Jer prije četiri godine sa mojom bebom sve je bio problem, apsolutno sve, plakao je kada bih mu leđa okrenula, a oblačenje je mrzio iz dna duše. Također je mrzio iz dna duše izlazak vani i povratak kući. Sad znam da je imao senzornih problema i sada znam razlog zašto je on bio takav kakav jeste. Da mi je ova pamet bila odmah bi ga odvela doktoru i zatražila ranu intervenciju a ne tek godinu poslje, kada se konačno i meni i svima oko mene upalila lampica da dijete koje zna abecedu i brojeve pisati na engleskom a ne zna reci “mama”, nije u redu.

Nakon pomenute upaljene lampice trebalo je još solidna godina i pol dana da nađemo adekvatnu edukativnu ustanovu za našeg mlađeg sina. Brat bratu, ispunila sam najmanje 50 formulara pri raznim institucijama koje počinju sa “kako je prošla trudnoća” i završavaju sa “imate li još šta reći u vezi problema vašeg djeteta?”. Jer holandani vole red i ako se ne ukplapaš u red oni ne znaju kuda će s tobom. Šalju te na razna vrata gdje bi kao možda mogla dobiti pomoć ali je ne dobijaš.

Malo podataka o holandskom školstvu: u Holandiji djeca sa dvije godine stiču pravo da se upišu u državni vrtić. Više nešto kao igraona. Tu idu dva do tri sata, četiri do pet puta sedmično i to je ujedno njihov prvi susret sa redom i radom. Sve je to smišljeno veoma pametno, djeca se socijalizuju dok mame imaju silno željeni predah. Sa četiri godine, tj. Na svoj četvrti rođendan, tipično holandsko dijete kreće u školu. To je prvi razred a ukupno osnovno obrazovanje traje osam godina. Sve u svemu, mi smo veoma zadovoljni ovim sistemom za starijeg sina. On je po ovome krenuo u svoj akademski život i zbog njega ja ustanem i spomenem holandski školski sistem, njihove metode rada za motiviranjedjece. Odavno već hvalim njihovo umijeće da djetetu

od četiri godine koje ne poznaje jezik znaju prići, prilagoditi se i iz tog djeteta znaju izvući maksimum ulaganja, učenja, motivacije i znaju kako se postaviti da bi to isto dijete zavolilo školu i snašlo se u sredini koja mu ni po čemu nije poznata.

Za našeg drugog sina ovo nije bio dobar sistem i ubrzo nakon upisivanja u vrtić svi smo shvatili da on neće ići tim putem. Trebalo nam je mnogo istraživanja i borbe da bi ga smjestili u adekvatan program. Nakon dva propala pokušaja da se Sin mlađi obrazuje u bilo kakvoj obrazovnoj ustanovi stajali smo pred prijedlogom da ga upišemo u školu za gluhoonijemu djecu, što smo naravno odbili i nakon čega nam je rečeno da niko ne zna šta dalje s njim da radimo (Kad kažem niko, mislim na savjetnika kojeg dobijete od opštine koji dolazi vama kući da priča o svim mogućnostima koje imate. Ti ljudi obično kažu da nemate nikakve mogućnosti).

Pomoć se nama ukazala na čuvenom, neprikosnovenom, jednom jedinom-facebook-u. U očaju poslala sam javnu poruku na grupu koja se zove "Expatri u Den Haagu"s pitanjem ima li iko drugi ko ima dijete sa autizmom radi razmjene iskustva?". Čuj "ima li?". Naravno da ima. I to mnogo njih. I to tako divnih žena, sto godina da im zahvaljujem malo bi bilo. Žene koje su me uputile na razne terapije, seminare, koje su me uputile u institucije gdje možeš dobiti ličnog pratioca za svoj problem, koje su me savjetovale gdje da pronađem još novca za terapije i kako da zatražim da država finansira tretman mog djeteta.

Najvažnije od ovog svega, te žene su meuputile da vodim računa prvo sama o sebi. Kaže meni jedna od njih: "Ne možeš sipati iz prazne čaše! Kako misliš djetetu pružiti sreću i ljubav i osjećaj opuštenosti i povjerenja, ako ti sama u sebi nemaš te osjećaje? Prvo naspri u svoju čašu!" Pročitala sam mnogo knjiga u međuvremenu, pogledala mnogo filmova i čula mnogo predavanja, o roditeljstvu, autizmu i smislu života, ali ovo je nešto najpametnije što sam ikada čula!

Mom malom sinu sada je pet godina, ali je na razvojnoj razini bebe u pubertetu. 2015., kada sam pohađala kurs o ABA metodi slučajno sam saznala da se otvara prvi ABA centar u Den

Haagu (bio je samo jedan drugi, u Rotterdamu, država nam ga nije htjela finansirati jer je u drugoj opštini). Uspjela sam da sina ubacim u tu ustanovu- "Liberis" i on je tada dobio zadnje mjesto.

Njegova učiteljica se zove Tess i Tess je najdivnije stvorenje u našim životima. Tess je diplomirani psiholog i dalje se specijalizirala u ABA metodi (Analytical Behavioral Analysis). Tess je radila pri centru za pružanje ABA terapije koji se nalazio blizu nas, ali se taj centar iz finansijskih razloga zatvorio onog mjeseca kada sam ja saznala da je moje dijete autistično. Tess je potom odlučila da uzme rizik i sama otvori centar za ABA terapiju. Prije toga mi roditelji smo se svako borili sa svojom opštinom da dobijemo nesto što holandani zovu "PGB"- budžet za vlastite potrebe, koje dobijate onda kada ubijedite sistem da zaista nemate nikakvu drugu opciju, nego vam trebaju finansijska sredstva za posebne potrebe. Hvala Bogu, mi smo jedni od rijetkih koji su dobili ovaj budžet i mogli smo plaćati privatnog ABA trenera, sve dok se Tess nije pojavila sa svojom partnerkom i dok nisu ustanovile ABA terapiju u Den Haagu, tada su privatni treneri postali suvišni.

Dakle, Sin Mlađi sada pohađa ustanovu koja u potpunosti odgovara njegovim posebnim potrebama- Liberis. U Liberisu trenutno rade dva psihologa, ABA treneri (Tess i njena kolegica), imaju dva diplomirana psihologa koji se obučavaju da budu ABA treneri i imaju dva psihologa koji se jošškoluju i tu odrađuju staž. U Liberis je upisano osmero djece a na listi čekanja imaju 30 imena. Tess mi reče da joj srce puca sto ne mogu sve uzeti i raditi s njima, pogotovo sa mlađom djecom, jer rana intervencija treba da bude- rana. Ja joj kažem da onda požuri da Sina mlađeg osposobi za školu pa će imati mjesta. Obje se smijemo, ja malo nasuzim. Ona veli, bit ce to ok, ići ce on u školu jednoga dana.

Liberis radi tako što svakom djetetu pruža 16 sati individualne terapije sedmično i osam sati grupne terapije. Smješteni su u školi koju pohađaju djeca sa posebnim potrebama (autizam i sindrom Down i djeca koja iz nepoznatog razloga imaju problema sa

učenjem). Na taj način mogu sparivati djecu iz Liberisa sa djecom iz škole, zbog socijalizacije ovih mlađih i učenja strpljenju i odgovornosti ovih starijih.

Tess je, na svu sreću, prava holanđanka i voli red, rad i mir. Svaka dva-tri mjeseca ona sa roditeljima napravi ili obnavlja i prilagođava individualni edukacijski plan. Po tom planu ona pravi plan za akciju i intervenciju kod djeteta, pri Liberisu i kod kuće. Ako se ne držiš plana Tess to zna i pita zašto se ne držiš. Pri sljedećem okruglom stolu roditelji i ona evaluiraju dokle su došli i šta još treba da se radi. I tako mic po mic sve dok se dijete ne ocijeni sposobno da pohađa osnovnu (prilagođenu) školu.

U Holandiji postoje četiri vrste osnovnih škola: obična osnovna škola (koju pohađa Sin stariji) i onda tri vrste škole za decu sa posebnim potrebama. Stepen I znači djeca sa manjim

smetnjama pri učenju, kao što su disleksija, a stepen III su djeca koja su teška za podučavati i koja imaju agresivne tendencije. Stepen II je tu negde između. Nadamo se da će Sin mlađi uspjeti da nastavi školovanje u osnovnoj školi. Bilo kakvoj.

Tess je i malo ljuta na mene jer ja Sina mlađeg još uvijek tretiram kao bebu. Vežem pertle i obuvam čarape i ne smeta mi kada dođe da spava samnom u krevet. Ruži me i što mu spremam jela koja on voli i što ga ne forsiram da jede ono što ne voli. Ali Tess je holanđanka koja voli red rad i mir, a mi smo ipak bosanci i volimo da ugađamo, ljubimo i mazimo i kad treba i kad ne treba.

Skupa gledamo u budućnost i nadamo se najboljem.

https://www.google.ba/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=images&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjL%2Fwiki%2Ffile%3ALangham_elementary_nederland_tx.jpg&psig=AFQjCNEea8MVQcNwM15C9bLSqYhkrG_ifw&ust=1494407169695166

Radionica „Djeca sa sindromom Down”

- ✍ Mr.sci. Zinaida Čolić- Čatić dipl.pedagog psiholog JUOŠ „ Tušanj“
- ✍ Zana Delić dipl.defektolog – surdoaudiolog JUOŠ „ Tušanj“

Sindrom Down smatra se jednim od najčešćih genetskih odstupanja, te neki podaci ukazuju kako se prosječno jedno od 700 novorođene djece rađa sa tim sindromom.

Prve simptome sindroma Down opisao je 1866. g. Langdon Down na svom djetetu. 21. Mart se obilježava kao Svjetski dan osoba sa sindromom Down. Tim povodom je u našoj školi i organizovana radionica kao znak podrške učenicima koji imaju sindrom Down.

Cilj: upoznavanje sa karakteristikama osoba s sindromom Down, upoznavanje sa načinom kako vršnjaci i okolina mogu pomoći osobama s sindromom Down, prihvatanje različitosti, razvoj kreativnosti, sposobnosti mišljenja, preciznosti i razvoj empatije.

Vrijeme trajanja: 45 minuta

Potreban materijal: papiri sa brojem grupe, bijeli hamer papir, flomasteri, čarape u raznim bojama, novine, konopac, slike.

Uvod

Na samom početku učenici se predstavljaju na taj način što svako treba da iz čarobne vreće izvuče jedan naslov isječen iz novina. Nakon toga se učenici predstavljaju tako što kažu svoje ime i prokomentarišu naslov koji su izvukli na način da kažu da li se taj naslov može odnositi na njih ili ne. (5 minuta)

Glavni dio radionice

Učenici se upoznaju sa pojmom sindrom Down uz pokazivanje slika na kojima su djeca sa sindromom Down. Kroz prezentaciju upoznaju se sa karakteristikama, kako im se može pomoći i šta mogu postići u skladu sa svojim sposobnostima. (10 minuta)

Učenici se podijele u 4 grupe. Jedna grupa na papiru dobije zadatak da napiše nešto o karakteristikama djece s sindromom Down, druga da napiše kako im vršnjaci mogu pomoći, treća da napiše neke poruke za djecu i četvrta da napravi od čarapa hromosome kao simbol djece s sindromom Down (20 minuta).

Završni dio

Za sam kraj svaka grupa treba da prezentuje svoj rad (10 minuta).

Radionica „Živimo vrijednosti – zdravlje“

- Dr sci. Saša Delić, dipl defektolog-oligofrenolog
- Sandra Krstanović, dipl. defektolog-oligofrenolog,

Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju, Tuzla

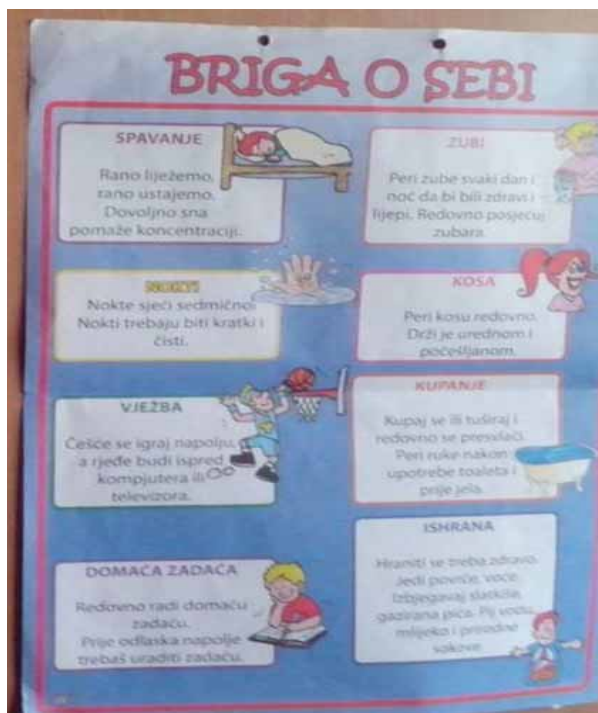
Obzirom na važnost zdravlja i njegovog očuvanja sa učenicima srednje škole Zavoda za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju, Tuzla realizovana je radionica sa sljedećim ciljevima:

- definisati pojam zdravlja, sagledati šta to čini zdravlje, koji su rizici zdravlja i kako se brinuti o sebi,
- definisati pojam samokontrole, rizičnih ponašanja, načina i važnosti donošenja ispravnih odluka.

Aktivnosti su se realizovale sljedećim redoslijedom:

Aktivnost 1: OLUJA MOZGOVA

Učenici iznose asocijacije na riječ *zdravlje*. Asocijacije se ispisuju na hamer papiru. Zajednički se prodiskutuje napisano.

Aktivnost 2: SAMOKONTROLA (Prenosilac maski)

Učenici stoje u krugu. Nastavnik napravi GRIMASU koju „pošalje“ učeniku/ci do sebe. Učenik/ca nastoji što vjernije oponašati grimasu i „šalje“ je sljedećem učeniku/ci dok se ne zatvori krug. Na isti način šalje se SMIJEH (nastoji se oponašati način smijeha). Na kraju se šalje ZAGRLJAJ. Igrom se obično postigne vedra i ugodna atmosfera. „Pošiljke“ mogu biti različite, ovise o mašti i kreativnosti razrednika i/ili stručnog saradnika pedagoga i učenika.

Aktivnost 2: SAMOKONTROLA (Gdje stanuju emocije)

Nastavnik/ca povede razgovor o emocijama i raspoloženjima. Povuču paralelu između ugodnih emocija sa početka, prema neugodnim emocijama. U razgovoru se imenuju emocije, te osjećaji koje određene emocije bude.

Identifikuju se problemi koji proizlaze iz nemogućnosti kontrole emocija – posebno ljutnje i straha, te se osvijesti spoznaja njihovog lošeg uticaja na socijalne odnose učenika i negativne posljedice na zdravlje osobe koja ne uspije razviti sposobnost samokontrole. Problem se sagleda s gledišta uticaja na vršnjačke odnose i školski uspjeh, međusobnu komunikaciju, te rizičnih ponašanja i odolijevanja negativnim vršnjačkim pritiscima. Učenici su podijeljeni u dvije grupe. Nastavnik će da podijeli radni list „GDJE STANUJU EMOCIJE“. Učenicima će dati kratke upute o tome kako trebaju individualno definisati kako tijelo reagiraju na pojedine emocije odnosno odgovoriti na pitanje kako se emocionalna stanja manifestiraju u našem tijelu. Na radni list de upisati koje situacije kod učenika najčešće izazivaju pojedine emocije. Zajednički prodiskutovati urađeno.

Aktivnost 3: GRUPNI ZAGRLJAJ

Završna aktivnost: Grupni zagrljaj – cvijet – prvo se zagrlji dvoje, onda se ostali pridružuju dok se ne napravi veliki cvijet.

Radionica "Obojeni svijet"

✎ Mr. sci. Sanela Ćosić, Dijana Tadić, Sandra Krstanović, dipl.defektolog – oligofrenolog, Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju, Tuzla

Uvod

U okviru „Dječje nedjelje“ u periodu od 25.10. do 30.10.2016.godine u Odjelu za autizam realizovana je kreativna radionica sa djecom 1., 2. i 3. nivoa. Vodeći se time da su sposobnosti djece nejednake, ali da su jednaka njihova prava, posebno su osmišljene radionice u skladu sa njihovim mogućnostima, potrebama i interesima.

Cilj radionice:

podržava slobodu izražavanja, razvoj socijalnih vještina sa akcentom na dječjim pravima, razvoj pozitivne slike djeteta o samom sebi, razvoj sposobnosti taktilne i auditivne percepcije.

Vrijeme izvođenja radionice: 40 minuta

Struktura radionice:

1. Uvodna aktivnost: razgovor u grupi (5 minuta)
2. Glavna aktivnost: Učenici u akciji (30 minuta)
3. Završna aktivnost: Evaluacija (5 minuta)

Mateijal za radionicu:

- kuhinjska sol,
- krede u boji,
- papir,
- lijevak,
- dekorativne boce ili tegle.

Tok rada:

I korak: Pričvrstiti podlogu za stol (dva lista papira) i na list sipati 100 gr. soli.

II korak: Uzeti kedu u boji i kružnim pokretima ruke obojiti sol.

III korak: Uzeti lijevak i postaviti ga na dekorativnu flašu.

IV korak: Sipati obojenu sol u flašu po redosljedu boja: ljubičasta, roza, žuta, zelena, ljubičasta, bež.

Radionica: Kako olakšati učenicima prelaz iz razredne u predmetnu nastavu?

✍ Volić Amira i Marković Sanja, učiteljice
JUOŠ "Bukinje", Tuzla

Prelazak učenika u šesti razred predstavlja izvjesnu prekretnicu u njihovom daljem vaspitanju i obrazovanju. Promjena se sastoji u drugačijoj organizaciji rada. Sa razredne nastave prelazi se na predmetnu. Ako tome dodamo i psihološke promjene koje sobom donosi pubertet, onda je jasno da je važna briga i pomoć roditelja u ovom periodu..

Pozitivan socijalni status učenika u odjeljenju povoljno djeluje na postizanje uspjeha, na ozbiljnost u prilaženju postavljenim zadacima, razvija odgovornost, upornost i istrajnost u rješavanju zadataka, procjenu vrijednosti naučenog i visok nivo aspiracije. Promjena razrednog starješine značajan je momenat kako za učenike, tako i za roditelje. Učenici mlađih razreda emotivno se vezuju za svoje učitelje a razredni starješina, u izvjesnom smislu, preuzima tu ulogu. On, međutim, nije u situaciji da poznaje učenike u onolikoj mjeri kako je to mogao učitelj/-ica. U tome mu moraju pomoći i sami roditelji. U isto vrijeme i učenici postaju zreliji i sposobniji za sve ove promjene.

Od prvog do petog razreda čest uzrok školskog neuspjeha su poteškoće pažnje i koncentracije, smanjene sposobnosti i nezrelost, radne navike, neučinkovite metode učenja predstavljaju poteškoću pri prelasku u predmetnu nastavu.

Postavljaju se brojna pitanja i nedoumice, te niz faktora koji utiču na uspjeh učenika kao što su: Kakva su moja predznanja? Kako učiti? Imam strah od ispitivanja

Najčešći izvori stresa u djece dobi od 8 do 10 godina: veća očekivanja i teži školski program, potreba da se stvori status među vršnjacima, povećana kompetitivnost- ko može, a ko ne može, ko ima a ko nema, povećana svjesnost o svome tijelu- potreba za privatnošću, ali i kritičnost prema sebi i neprihvatanje sebe, zabrinutost zbog tjelesnog izgleda

Zašto je loša ocjena stres?

Ona pokazuje da je dijete bilo neuspješno, izaziva nezadovoljstvo učitelja i ostaje trajno zapisana u školskom imeniku. Dijete se boji da ne pokvari uspjeh u školi, zna da će razočarati roditelje, a sigurno biti kažnjeno. zasigurno ga brine i činjenica da su svi učenici u razredu svjedoci ovog neuspjeha.

Formiranje radnih navika

Svijest o potrebi da se bude uspješan u učenju prelazi u naviku, te se učenje obavlja kao zadovoljavanje te potrebe. Ako je učenje preraslo u naviku radi se sa lakoćom. Istovremeno se povećavaju i radne sposobnosti pa se može učiti duže, bez većeg napora.

Smatra se da učenik ima razvijene radne navike: kada završava svoje zadatke pre nego što počne da se igra ili gleda televiziju, - ako se koncentriše nad poslom koji obavlja, ako ne odgađa neki zadatak čak ni onda kad je on neprijatan i težak, ako za svaki predviđeni posao raspoređi vrijeme, ako dobro obavlja zadatak bez gubljenja vremena i nepotrebnog zadržavanja, ako radi zadatke na vrijeme i uredno i čuva pribor i udžbenike.

Bilo bi dobro da roditelji na vrijeme uoče da li njihova djeca imaju razvijene radne navike i pomognu ako se pojave teškoće. Za formiranje i održavanje radnih navika postoje i neki objektivni uslovi koje bi valjalo da obezbijedi svaka porodica : mjesto za rad, dnevni režim učenika, skladni porodični odnosi.

Psihičke promjene

U fazi predpuberteta (kod djevojčica između 10 i 12 godina a kod dječaka između 11 i 13) istovremeno se javljaju mnoge fiziološke i fizičke promene ali i niz psiholoških. Jedna od karakterističnih promjena je promjena stava i ponašanja djece prema roditeljima,

nastavnicima i drugovima. Može se reći da je ovo vrijeme pojačane tvrdoglavosti, neposlušnosti i prkosa prema odraslima. Uz to se javlja i povećana radoznalost za sve što se zbiva u njihovoj okolini, a naročito za odrasle i njihove osobine. Djeca postaju vrlo kritična prema svojoj okolini, upliću se u razgovor odraslih, rado raspravljaju i nameću svoje mišljenje. U odnosu prema školi opaža se izvjesna površnost i nemarnost.

To može biti razlog što mnoga djeca postižu slabiji uspeh u šestom razredu osnovne škole. Djeca ovog uzrasta postaju vrlo kritična prema nastavnicima i roditeljima. Ponekad sa zadovoljstvom a ponekad sa razočarenjem utvrđuju da im roditelji nisu savršeni i sveznajući. To im donekle povećava samopouzdanje ali ih i navodi na odbojan stav prema njima pa su tu razlozi za češće sukobe.

Većina roditelja i nastavnika reaguje na ove promjene u ponašanju djece na autoritativan način: grdnjom, pridikom, prijetnjom ili kaznom. Kada je dijete postalo nepoverljivo prema svakom autoritetu, postalo je istovremeno osjetljivo na svaki autoritarni, strogi postupak i na njih reaguje još većim otporom.

Nakon predavanja roditelji i učenici su podijeljeni u grupe. Odgovaraju na pitanja i diskutuju. Prezentacija po grupama.

Učenici su pisali svoja očekivanja, nedoumice i "strahove" koje imaju vezu sa prelazom iz petog u šesti razred.

PITANJA ZA RODITELJE

- Što očekujete?
- Kakve ocjene očekujete od svog djeteta?
- Treba li dijete iz svih predmeta u školi imati dobre ocjene?
- Može li svako dijete biti nadareno za sve predmete?
- Kavi ste vi bili u školi?
- Kakve su bile vaše ocjene?
- Kako ste se vi osjećali kada ste dobili lošu ocjenu?
- Kako su reagirali vaši roditelji?
- Kako ste vi željeli da reagiraju?
- Usporedite svoje reakcije na lošu ocjenu vašeg djeteta s reakcijama koje su imali vaši roditelji kada ste vi dobili lošu ocjenu?

- Želite li da i Vaše dijete osjeća ono što ste Vi tada osjećali

Prezentacija po grupama.

Šta roditelji mogu da urade da bi učenici odgovorili svim zadacima?

Potrebno je da se pravovremeno informišu o napredovanju učenika, prilagođavanju na programske zadatke i obaveze. Preduslov za uspjeh je kontinuirana saradnja roditelja sa školom, razrednim starješinom i predmetnim nastavnicima u okviru "dana otvorenih vrata". Stalno pratiti i nadzirati dječiji rad kod kuće (izradu domaćih zadataka, učewe novih sadržaja, ponavljanje već naučenog

gradiva...), imati uvid u korišćenje slobodnog vremena (igra i zabava, druženje sa vršnjacima, gledanje TV, rad na računaru, čitanje i dr.)

Dakle, iako je dijete zrelije i samostalnije, ne smije se prepustiti samom sebi. Stav roditelja prema učeniku, njegovom radu, uspjehu/neuspjehu vrlo je važan na ovom uzrastu. Dobro je da roditelji imaju puno razumijevanja, strpljenja, upornosti i dosljednosti u zahtjevima. Neophodno je često razgovarati sa djecom kako bi se što uspješnije pratio razvoj i burne promjene koje ponekad donosi. Oko vaspitnih problema maksimalno treba da se založe oba roditelja. Povoljna porodična klima ima pozitivan uticaj na uspjeh učenika, a značajan je uticaj roditelja na stvaranje slike o sebi kod učenika. Jedan od bitnih zadataka roditelja je da vaspitavaju kod djeteta disciplinu i odgovornost prema radu.

RADIONICA ZA ĐAKE: BRAIN GYM

☞ Helena Kovačević i Dragana Žunić, učiteljice
KŠC "Sveti Franjo" Tuzla

Sve je više djece koja ne mogu u potpunosti, s lakoćom i kvalitetno funkcionirati u ovome svijetu. Zabrinjava podatak da se svakim danom povećava broj otkrivene djece s poteškoćama u koncentraciji i pažnji, ADHD-om, autizmom, disleksijom i disgrafijom, te ostalim stanjima. Potvrda je to da se nešto događa s našim tijelom i mozgom.

U kolovozu 2016. godine, u našoj školi održao se seminar pod nazivom „Brain Gym”. Brain Gym je dio edukacijske kineziologije, područja koje se bavi poticanjem učenja pomoću iskustva prirodnog kretanja, a ono je temeljno na primarnim i posturalnim refleksima – automatskim motoričkim odgovorima na senzorne podražaje. Sustav 26 aktivnosti vraća nas u tijelo kako bi se uspostavile nove funkcionalne veze.

Oduševljene sadržajem seminara, odlučile smo pokrenuti ove aktivnosti i u našoj školi. Osmislile smo plan i program za sekciju „Brain Gym - radionicu za đake“.

Cilj radionice je tjelesnim aktivnostima postići napredak u govoru, čitanju, pisanju, koncentraciji, pamćenju i mnogim drugim vještinama kod učenika kod kojih su primjećene ove poteškoće, a koje uzrokuju slabiji uspjeh u učenju, ali i u mnogim drugim aktivnostima u životu. Prakticiranjem ovih vježbi smo željele postići kod učenika bolju pažnju, koncentraciju, pamćenje, organizacijske sposobnosti, odnose i komunikaciju.

Da bismo to postigli s učenicima kojima je to potrebno prvo smo ih trebale upoznati što je to BRAIN GYM – RADIONICA, naučiti kako vježbati naš mozak i pomoći mu bolje raditi. Pomoću zabavnih vježbica vježbati naše oči, uši, ruke...a sve kako bismo bolje pisali, čitali, pamtili, mislili, bili bolje raspoloženi.... Naučiti ih koliko su nam bitna tjelesna (pravilna) aktivnost i voda za bolje funkcioniranje mozga i cijelog našeg organizma. U odabiru učenika su nam pomogle i kolegice, obzirom da svaka od njih najbolje poznaje svoje učenike.

Tako smo našu sekciju počeli oživljavati kao mjesto igre i veselih zadataka, mjesto na kojem vježbamo naš mozak, oči, uši, ruke..., a sve kako bismo bolje pisali, čitali, mislili, kako bismo se oslobodili stresa i vratili vitalnost i fleksibilnost.

Nakon prvih susreta đaci su bili veoma zainteresirani za rad, aktivno su sudjelovali i učili učiti. Bile smo veoma sretne i zadovoljne odlukom što smo pokušale „nešto novo“ u poučavanju...

Bio je to put kroz tunel iz kojeg nismo znale hoćemo li vidjeti svjetlo na njegovom kraju, ali smo vjerovali u sebe i u ono što smo radile i željele postići – pomoći djeci s poteškoćama u razvoju u njihovom što boljem uključivanju u zajednicu redovne škole, jačanju njihovog samopouzdanja i vjere u sebe da mogu puno više nego što misle.

Radionice su bile tako organizirane da su se smjenjivale igra, meditacija i rad na nastavnim listićima. Svaku radionicu smo radile najmanje mjesec dana kako bi đaci kvalitetno usvojili sve vježbe kojima su vježbali vid, sluh, koncentraciju, pažnju, koordinaciju pokreta...

Bilo je uspješnih, ali onih “teških” dana kada bismo nas dvije padale u malodušnost pitajući se ima li ovo što radimo smisla i efekta. Međutim, čim bi došao utorak i mi bismo vidjele svoje đake kako nas željno očekuju dok im okice sijaju od uzbuđenja a osmijeh ne silazi s lica, znale bismo da niti jednog trenu nismo pogriješile što smo krenule s Brain Gym radionicama.

Msgr. dr. Pero Sudar kaže:

“Temeljna svrha Sustava naših škola i zadaća svih koji su u njih uključeni jest shvaćen i prihvaćen učenik, a onda i zato odgojen i obrazovan, tj. za život spreman i životom oduševljen mladi čovjek.”

Svjesne smo izazova koji nas čeka i znamo da neće uvijek ići “glatko”, ali ako uspijemo učiniti i maleni pomak ka boljem uspjehu ove djece, vratimo im vjeru u njih same i osmijeh na njihova lica, mislimo da smo izvršile zadatak koji smo sebi postavile.

Jer...ova djeca, djeca s poteškoćama nisu beskorisna, njih se ne treba plašiti, oni se ne razlikuju od ostalih u svojoj potrebi da vole i budu voljeni i da ravnopravno sudjeluju. U nastavku prikazujemo primjer radionice u kojoj je sudjelovao i naš đak sa teškoćama.

RADIONICA - BRAIN GYM za malene đake

MJESEČNA TEMA: Primarne vještine pisanja, kreativno razmišljanje

CILJEVI: Tjelesnim aktivnostima postići napredak u govoru, čitanju, pisanju, koncentraciji, pamćenju.

SREDSTVA: Boce s vodom, plastelin, slamčica, loptica za stolni tenis, olovke, bilježnice ili nastavni listići...

TIJEK AKTIVNOSTI:

UVODNA AKTIVNOST:

PACE (pozitivno mišljenje, aktivnost, koncentracija, energija) vježbama počinjemo svaku radionicu. Počinjemo od energije: napiti se vode iz bočice. Slijedi vježba koncentracije: moždane tipke. Sljedeća je vježba za buđenje aktivnosti tijela i mozga: križno gibanje. Na kraju je smirivanje i doprinos pozitivnom razmišljanju “Ja hoću, ja mogu.” Dopuniti vježbama za gledanje i pisanje s obzirom da će nam danas cilj i biti raditi na napretku vida i pisanja, te pravilnog disanja.

GLAVNE AKTIVNOSTI:

ZADATAK 1.

Podijelile smo papire i plastelin te đacima objasnile, pokazujući, da plastelin trebaju razvaljati i napraviti od njega spiralu (njima smo rekly da ga motaju kao što se mota burek ili kao zmija). Nakon obavljenog posla podijelile smo im po slamčicu i lopticu za stolni tenis pa pokazale da sada trebaju duvajući u slamčicu pomjerati lopticu do sredine spirale, pa onda duvajući vratiti lopticu na početak.

ZADATAK 2.

Đaci su dobili zadatke shodno svom uzrastu i onome što želimo s njima vježbati tog dana. Đaci mlađeg uzrasta (prvi i drugi razred) vježbaju pisanje i čitanje, a stariji (četvrti i peti) razumijevanje pročitanog i pisanje.

ZAVRŠNA AKTIVNOST:

Usljedila je prezentacija radova i grupna analiza što smo dobro uradili, a što još trebamo vježbati.

OSVRT NA RADIONICU:

Nakon svakog sata nas dvije ukratko se osvrnemo na ono što smo uradile tog dana, koliko smo zadovoljne postignutim i na čemu još raditi s đacima u sklopu ovomjesečne teme.

Pisana priprema za izvođenje aktivnosti u grupi sa učenicima sa težim oblicima intelektualnih teškoća

✍ Azra Dautović, defektolog-oligofrenolog

PODRUČJE RADA U GRUPI: LIKOVNA KREATIVNOST

TIP ČASA: OBRADA

NASTAVNA CJELINA: CRTANJE

NASTAVNA JEDINKA: CRTANJE I BOJENJE JELKE

ZADACI NASTAVNE JEDINKE:

- Obrazovni: učenici će da razvijaju sposobnost opažanja oblika i boja, da upoznaju radni pribor i materijale, da upoznaju način likovnog izražavanja
- Funkcionalni: razvoj fine motorike i pokreta šake, razvoj sposobnosti izražavanja linijom, razvoj vizuelnog pamćenja i diskriminacije, razvoj komunikacije
- Odgojni: jačanje želje za likovnim izražavanjem, razvoj radnih navika, razvoj osjećaja za lijepo

NASTAVNE METODE: multimedijalna metoda, metoda crtanja, metoda praktičnog rada, metoda ilustracije

NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA: DVD player, TV, CD, plakat sa jelkom, minijaturna ukrasna jelka, grančice prave jelke, olovke, papir, drvene bojice, trouglovi i krugovi od papira u boji, selotejp, slatkiši

OBLICI RADA: frontalni, individualni, grupni

KORELACIJA: Muzička kreativnost, Senzomotorni razvoj, Osnovni matematički pojmovi

Datum: _____

<p>UVODNI DIO ČASA Na početku časa učenicima se prezentuje videozapis pjesmice „Šepuri se jelka“. Pratimo ritam pjesmice pokretima tijela. (Dok slušaju pjesmicu lijepim plakat sa jelkom na tabli) Da li vam se dopala pjesmica? Šta smo vidjeli na TV ekranu dok smo slušali pjesmicu? Imamo li mi u učionici jelku? Bravo, djeco! <u>Najava cilja</u> Na ovom času mi ćemo učiti kako da nacrtamo i obojimo jelku. Šta ćemo crtati na ovom času?</p> <p>GLAVNI DIO ČASA Učenicima pokazujem minijaturnu ukrasnu jelku.</p>	<p>Da! Pokazuju klimanjem glave. Pokazuju na jelku. Rukom pokazuju jelku na tabli.</p> <p>Pokazuju na jelku.</p>
--	--

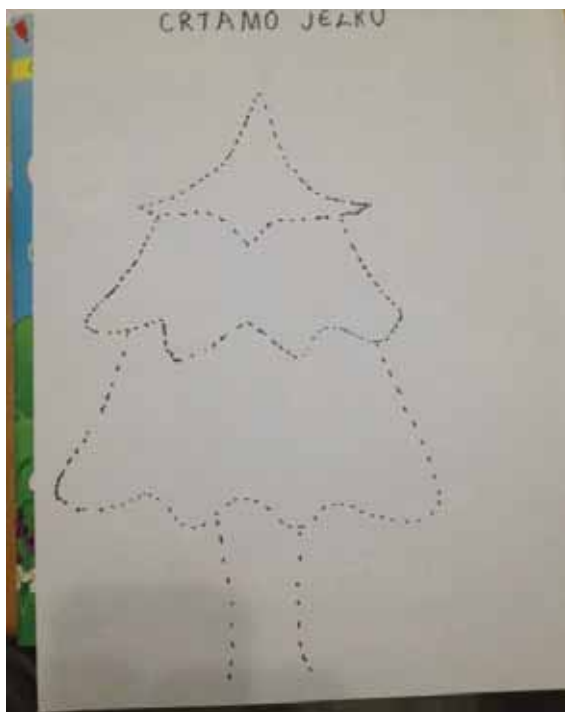
<p>Objašnjavam da je prava jelka puno veća od ove koju mi imamo.</p> <p>Koje je boje jelka? Dajem da izaberu bojicu koja odgovara boji jelke.</p> <p>Tako je djeco jelka je zelene boje.</p> <p>Dajem im grančice prave jelke da osjete u ruci i da je pomirišu.</p> <p>Da li vas malo bocka grančica jelke dok je držite u ruci?</p> <p>Sada ću vam podijeliti listove da nacrtamo jelku. (Na listovima je oblik jelke obilježen tačkicama koje treba da spoje).</p> <p>Šta vam je potrebno za crtanje?</p> <p>Tako je, treba vam olovka.</p> <p>Sada ćete uzeti olovku i linijom spajati tačkice na listu kako biste nacrtali jelku.</p> <p>Učenicima individualno pomažem kome je potrebno da nacrtaju jelku po tačkicama.</p> <p>Nakon završenog crtanja jelke, svakom od učenika dajem da izabere odgovarajuću boju za jelku.</p> <p>Koju boju ćemo koristiti za bojenje jelke?</p> <p>Jelku bojimo zelenom bojom.</p> <p>Sada obojite svoju jelku.</p> <p>Pomažem učenicima koji ne mogu samostalno bojiti da oboje jelku. Napominjem da bojimo prostor unutra i da pazimo da ne prelazimo linije dok bojimo.</p> <p>Učenicima dok bojimo objašnjavam da jelci ne opadaju listovi i ne mijenjaju boju, tako da je ona uvijek zelene boje.</p> <p>Kad se bliže novogodišnji praznici jelke se ukrašavaju da budu što ljepše. Ponovo prezentujem videozapis da vide ukrašene novogodišnje jelke.</p> <p>ZAVRŠNI DIO ČASA</p> <p>Da li biste vi voljeli ukrasiti jednu jelku?</p> <p>Donosim troglove i krugove od papira te plakat sa jelkom. Sada ćemo svi zajedno ukrasiti ovu jelku od papira.</p> <p>Od svakog učenika tražim da izabere određeni oblik koji će zalijepiti na jelku. Npr. Vedade, uzmi krug i zalijepi na jelku! Asmira, uzmi trougao i zalijepi na jelku!...tako redom dok ne izlijepe sve oblike.</p> <p>Sada mi kažite šta smo crtali na ovom času?</p> <p>Koje je boje jelka?</p> <p>Bravo djeco, bili ste jako dobri.</p> <p>Jelku ćemo vratiti na tablu.</p> <p>Pošto sva djeca, koja su dobra, dobiju poklone, tako ću i ja vama za nagradu dati po jednu čokoladicu koju ćete pojesti nakon užine.</p>	<p>Biraju zelenu bojicu.</p> <p>Da! Odgovaraju klimanjem glave.</p> <p>Pokazuju na olovku.</p> <p>Pokazuju na zelenu bojicu.</p> <p>Da! Pokazuju klimanjem glave.</p> <p>Pokazuju na jelku.</p> <p>Pokazuju na zelenu boju.</p>
---	---

PLAN TABLE

CRTAMO JELKU

JELKA RADNI LIST

GRUPNI RAD UČENIKA

Nastavna priprema

Nastavnik: Selma Kušljugić, prof. historije i geografije

Škola: Osnovna škola „Gornja Tuzla“ Tuzla

Predmet: Geografija

Razred i odjeljenje: 8 a

Nastavna tema: Azija

Nastavna jedinica: Japan

Obrazovni cilj časa: upoznati opšta prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja Japana i njegovu kulturu

Odgojni cilj časa: Navikavanje učenika na rad u grupama, na predstavljanje i govor pred grupom, razredom i drugim osobama; izgrađivati poštovanje i zanimanje za kulturu i tradiciju drugih zemalja; razvijanje sposobnosti rješavanja zadanih problema

Funkcionalni cilj časa: primijeniti stečena znanja o opštim obilježjima Azije i Dalekog istoka na primjeru Japana; razvijati vještinu čitanja s razumijevanjem, vještinu izrade bilješki, vještinu usmenog izlaganja i snalaženja na geografskoj karti

Tip časa: Obrada novog gradiva

Oblici nastavnog rada: Grupni, individualni, rad u parovima, frontalni

Nastavni objekti, sredstva i pomagala: Učionica, tabla, kreda, zidna geografska karta Azije, geografski atlas, udžbenici, sveske, tekstualni materijali, slike, nastavni listići sa zadacima za svaku grupu, listići sa rednim brojevima grupa, markeri, olovke i papiri

Nastavne metode: Metoda razgovora, usmeno izlaganje, demonstracija, rad na tekstu i priložima

Korelacija sa ostalim predmetima: Historija, biologija, tjelesni odgoj

Ključni pojmovi: Japan, ostrva, Fudžijama, industrija, metropolitanska područja, samuraji, dvorci

Literatura korištena za pripremu časa: Greta Župančić, Geografija za osmi razred osnovne škole; Enisa Kulašin, Geografija za osmi razred osnovne škole, Bosanska knjiga Sarajevo, Geovježbanka sa radnom sveskom, Enisa Kulašin, Bosanska knjiga, Sarajevo Sva čuda svijeta, Mladinska knjiga, Maribor 2005.

TV emisije na programima: National geographic, History, Discovery

Korisne internet stranice za učenike:

www.nationalgeographic.com

www.znanje.org

www.skole.hr

www.infoplease.com

[blog moja povijest](#)

STRUKTURA ČASA

Uvodni dio časa (5 minuta)

U uvodnom dijelu časa frontalnom metodom sa učenicima ponoviti najvažnije prirodno-geografske i društveno-geografske odlike Dalekog istoka i Kine. Učenici pokazuju na zidnoj geografskoj karti Azije. Po potrebi dajem dodatna objašnjenja. Pitanja: Koje zemlje čine regiju Dalekog istoka? Granice regije! Reljef regije (planine, nizije, visoravni, pustinje)! Klima, rijeke i biljni svijet! Na koji način Kina kontroliše prirodni priraštaj? Koja građevina i koja životinja su simboli Kine? *Pokazati slike Kineskog zida i pande.*

Glavni dio časa (25 – 30 minuta)

Učenici su podijeljeni u 5 grupa po 4-5 učenika, a grupe su obilježene rednim brojevima. Svaka grupa ima zadatak na kojem zajednički rade dok vođa grupe predstavlja urađeno. Prilikom rada učenici koriste atlas, udžbenike, tekstualne i slikovne materijale. Prave kratke bilješke, koriste se

njima prilikom izlaganja i pokazuju na zidnoj karti Azije. Tokom rada obilazim grupe, nadgledam njihov rad i po potrebi dajem dodatna objašnjenja.

Grupa 1 – Prirodno-geografske odlike Japana

Zadatak grupe je da, koristeći atlas i udžbenik, odrede: površinu i broj stanovnika Japana, granice i geografski položaj Japana, ostrva koja čine Japan, reljefna obilježja, klimu i njene odlike, rijeke i biljni svijet Japana. *Pitanja su definisana na nastavnom listiću u prilogu.*

Grupa 2 – Društveno-geografske odlike Japana

Zadatak grupe je da predstavi etničku, rasnu i vjersku strukturu stanovništva Japana, područja velike naseljenosti i najveća metropolitanska područja, velike gradove, glavne probleme savremenog Japana i glavna privredna obilježja ove zemlje. *Pitanja su definisana na nastavnom listiću u prilogu.*

Grupa 3 – Dvorac Himeji

Grupa ima zadatak da analizira tekst i slikovni materijal i predstavi jednu od najvećih znamenitosti Japana – dvorac Himeji. *Nastavni listić, tekstualni i slikovni materijal su u prilogu.*

Grupa 4 – Samuraji

Analizom tekstualnog i slikovnog materijala predstaviti čuvene japanske ratnike – samuraje: njihov kodeks, oružje i svrhu postojanja. *Nastavni listić, tekstualni i slikovni materijal su u prilogu.*

Grupa 5 – Japanska obilježja – Japan zemlja bogate prošlosti i izuzetne budućnosti

Zadatak grupe je da, analizom tekstualnog i slikovnog materijala, predstavi najvažnije simbole Japana kao što su: Fudži, ikebana, bonsai, borilački sportovi, automobilska i elektronska industrija. *Nastavni listić, tekstualni i slikovni materijal su u prilogu.*

Vrijeme predviđeno za pripremu odgovora je 10 minuta. Potom slijedi predstavljanje grupa u trajanju do 20 minuta. Kod predstavljanja grupa: vođa grupe usmeno prezentuje a drugi učenik/ci pokazuju slikovni materijal o kojem govore. Po potrebi mogu dati dodatna objašnjenja tokom njihovog izlaganja. Napraviti plan table i zapisati najvažnije o Japanu.

Završni dio časa (5 do 10 minuta)

Kada učenici završe sa izlaganjem ponoviti nastavnu jedinicu frontalnim oblikom rada i učeničkim pokazivanjem na karti. Pitanja: Na kojim ostrvima se nalazi Japan? Koja je najveća planina i nizija u Japanu? Koji tipovi klima vladaju u Japanu? Koja je najduža japanska rijeka? Šta čini biljni svijet Japana? Koje rase su Japanci? Koji su najveći japanski gradovi? Šta karakteriše privredu Japana? Koji su njihovi čuveni proizvodi automobilske i elektronske industrije? Koji je najpoznatiji japanski dvorac? Ko su samuraji i šta znate o njima? Protumačiti pojmove: origami, ikebana, bonsai, gejša, suši, sake?

Dati komentar o urađenom, dobre i loše strane i šta bi trebalo poboljšati u narednom grupnom radu. Ocijeniti najaktivnije učenike.

PLAN TABLE

JAPAN - TOKIO

PRIRODNO-GEOGRAFSKE ODLIKE

Površina: 378.000 KM²

Stanovnika : 127 MILIONA

Ostrvska zemlja

Reljef: Fudžijama 3776 m, nizija Kanto

Klima: okeanska, monsunska, subtropska

Rijeke: Šinano

Biljni svijet: listopadne, mješovite i četinarske šume, monsunske trnovite šume

DRUŠTVENO-GEOGRAFSKE ODLIKE

Žuta rasa

Religije: šintoizam i budizam

Veći gradovi: Tokio, Jokohama, Kawasaki, Osaka, Kobe, Kjoto

Treća privredna sila svijeta

Automobilska, elektronska i brodogradilišna industrija Toyota, Nissan, Mazda, Kawasaki, Sony, Toshiba...

PRILOZI**Nastavni listić za grupu 1****Prirodno-geografske odlike Japana**

- Površina i broj stanovnika Japana
- Koja ostrva čine Japan?
- U kojem okeanu se nalazi Japan?
- Navedi i pokaži na karti planine i nizije Japana!
- Koje morske struje prolaze pored obala Japana i kako one utiču na klimu?
- Koji tipovi klima vladaju u Japanu?
- Koje su najveće rijeke Japana?
- Od čega zavisi biljni svijet? Šta čini biljni svijet Japana?

Nastavni listić za grupu 2**Društveno-geografske odlike Japana**

- Koji narodi žive u Japanu?
- Koje su rase Japanci?
- Koja su najrasprostranjenija vjerska učenja u Japanu?
- Koja su najveća metropolitanska područja u Japanu? Izdvoji najveće japanske gradove!
- Šta predstavlja veliki problem savremenog Japana?
- Koje su najrazvijenije industrijske grane u Japanu?

Nastavni listić za grupu 3**Dvorac Himeji**

- Koji je najposjećeniji dvorac u Japanu?
- Gdje se nalazi taj dvorac i šta u prijevodu znači njegovo ime?
- Opiši izgled dvorca?
- U čemu je njegov značaj za Svjetsku kulturnu baštinu?

Nastavni listić za grupu 4**Samuraji**

- Ko su bili samuraji i kome su bili odani?
- Šta znači riječ samuraj?
- Ko je zapovijedao samurajima?
- Opiši oružje i odjeću samuraja!
- Kako se zove kodeks samuraja i čemu su ih učili?
- Šta je harakiri?
- Kada su nestali samuraji?

Nastavni listić za grupu 5

Japanaska obilježja – Japan zemlja bogate prošlosti i izuzetne budućnosti

- Objasni šta je: origami, ikebana, bonsai, suši, sake, gejša, kimono, Fudži, Nipon!
- Koji su nacionalni sportovi Japanaca?
- Po čemu su zapamćeni gradovi Hirošima i Nagasaki?
- Koji su čuveni japanski automobili, satovi, vozovi?
- Koje su najpoznatije japanske kompanije u oblasti elektronske industrije?

Napomena: Sastavni dio ove pripreme su tekstualni i slikovni materijali korišteni pri realizaciji nastavne jedinice.

JAPANSKO PRIVREDNO ČUDO

Japanci su jako disciplinovan narod. Zahvaljujući tome, treća su privredna sila svijeta, poslije SAD i Kine. Japanska automobilska industrija je vodeća u svijetu. Čuvene su njihove kompanije: TOYOTA, HONDA, NISSAN, SUZUKI, MITSUBISHI, MAZDA. Najveći su proizvođači elektroničkih uređaja. Čuveni su: SONY, HITACHI, TOSHIBA, CASIO, PANASONIC. Poznati su po proizvodnji satova SEIKO. Imaju razvijenu brodogradnju, a po proizvodnji brzih vozova su prvi u svijetu. Njihov voz Šikansen (metak) vozi prosječnom brzinom od 513 km/h. Taj voz je ponos Japana. Japan je zemlja visoke tehnologije, robotizacije, ali i dalje poštuju svoju tradiciju.

NAJPOPULARNIJI DVORAC U JAPANU

Dvorac Himeji, u prijevodu zvan i Dvorac bijele čaplje, smjestio se u centru grada Himeji, oko 650 kilometara zapadno od Tokija. Bijeli dvorac iz 14. stoljeća leži na vrhu brda Himeyama, 45, 6 metara iznad razine mora. Pogled iz dvorca na okolicu je prekrasan! Dvorac Himeji predstavlja jedinstven prototip japanske arhitekture. Dvorac je odlično očuvan jer je nekim čudom uspio preživjeti bombardiranje regije za vrijeme Drugog svjetskog rata, kao i brojne potrese i požare. Danas je dvorac Himeji najočuvaniji i najpoznatiji dvorac u cijelom Japanu. Dvorac Himeji je mreža od čak 83 drvene građevine i ima izuzetan sistem odbrane od neprijatelja. Zidine dvorca vrlo su debele, a brojni prolazi formiraju labirint. To su razlozi zašto je ovaj dvorac bio izuzetno teško osvojiv kroz historiju. Bijele zidine oko dvorca kao i brojni stupovi prekriveni su gipsom zbog razloga što je on otporan na vatru. Naravno da je obzirom da je dvorac građen od drveta obrana od vatre bila izuzetno bitan faktor! Danas je dvorac Himeji najposjećeniji dvorac u Japanu. Turisti iz cijelog svijeta dolaze razgledati ovo čudo japanske arhitekture. Brojni znatiželjni turisti vrlo se lako mogu izgubiti u labirintu prolaza i hodnika po kojima je ovaj dvorac poznat. Danas je dvorac i mjesto snimanja brojnih japanskih filmova. Od 1993. godine dvorac je pod zaštitom UNESCOa. Dvorac je trenutno pod rekonstrukcijom i samo je dio otvoren turistima. Planirani završetak radova je u martu 2015. godine.

SAMURAJI: NESTALI JAPANSKI RATNICI BILI SU SLAVNI I POŠTOVANI

Bili su pripadnici japanskog plemstva, odani caru. Kasnije su samurajima mogli postati i obični ljudi. Morali su živjeti po kodeksu časti, bušidu. Japanski samuraji bili su dobro uvježbani ratnici u doba kada je Japan bio monarhija kojom je vladao car. Bili su pripadnici japanskog plemstva, odani caru. Kasnije su samurajima mogli postati i obični ljudi. Riječ samuraj znači služiti. Samurajima su zapovjedali car i šogun. Japan je bio sastavljen od manjih jedinica, šogunata, kojima je upravljao šogun, vojskovođa i vrhovni političar šogunata. Samuraji su se služili raznim oružjem, najčešće lukom i strijelom zbog čega su ih zvali i „ljudima od luka i strijele“. Koristili su se i mačem. Najbolji samuraji u bitke su išli na konjima, a ostali pješke. Imali su posebne oklope, po kojima se

također moglo vidjeti koji je samuraj bolji i važniji. Samuraji su se svrstali među najviše društvene staleže. Ako bi ih neko od nižih staleža uvrijedio, smjeli su mu odrubiti glavu. Njihovi sinovi išli su u škole i od malena su ih obučavali da postanu samuraji. Iako su samuraji uglavnom bili muškarci, neki su obučavali i svoje kćeri te ih vodili u bitke. Samuraji su živjeli po kodeksu časti koji se zove bušido. Bušido znači „put ratnika“. Učili su ih da se ne boje smrti, morali su njegovati međuljudske odnose i biti odani šogunu, caru i drugim samurajima. Kodeks je nalagao da samuraji moraju imati sedam vrlina: čestitost ili gi, srdačnost ili yu, dobrotu ili jin, poštovanje ili rei, poštenje ili makoto, čast ili meiyo te odanost ili chugi. Kodeks je veliku važnost davao i časnoj smrti. Tako bi se poraženi, ranjeni ili osramoćeni samuraj morao sam ubiti kako bi sačuvao dostojanstvo. To ritualno samoubojstvo zvalo se seppuku, a smatralo se činom hrabrosti. Najčešće bi takav samuraj počinio harakiri, odnosno, rasjekao bi sebi trbuh. Vjerovali su da se tako duh ratnika oslobađa iz tijela. Samuraji su počeli nestajati između 1603. i 1867. godine kada je zemlja živjela u miru. Tada je car osnovao profesionalnu vojsku, a samuraja je bilo sve manje. Snimljen je i film o samurajima „Posljednji samuraj“.

JAPAN – ZEMLJA BOGATE PROŠLOSTI I IZUZETNE BUDUĆNOSTI

Japanci su narod koji izuzetno poštuje svoju tradiciju na koju je ponosan i čuva je od zaborava. Ono po čemu je Japan prepoznatljiv je:

- **Origami** – umjetnost presavijanja papira
- **Ikebana** – umjetnost aranžiranja cvijeća
- **Bonsai** znači stabalce u posudi. Osnovni princip je uzgojiti minijaturno stabalce koje ima sve karakteristike te biljne vrste u „normalnoj“ veličini u prirodi.
- **Suši** (sushi) – hrana od riže sa rižinim ocatom i sirovom ribom
- **Sake** – rakija od riže. Japanci je piju vruću, a konzumira se 18 mjeseci po flaširanju.
- **Gejše** – žene umjetnice u plesu i pjevanju
- **Trešnjin cvijet** – jedan od simbola Japana
- **Kimono** – tradicionalni japanski odjevni predmet, najčešće se koristi u istočnjačkim borilačkim sportovima (karate, džudo).
- **Fudžijama** – ili „vječni život“ je najviša planina u Japanu visoka 3776 metara. Posljednju erupciju vulkan je imao 1707 godine. Smatra se simbolom Japana. Svakog proljeća na hiljade Japanaca penje se do hrama koji se nalazi na vrhu planine. Fudžijama je glavni dio nacionalnog parka Fudži-Hakon-Izu. Za Japance Fudžijama je sveta planina.
- Japanska bijela zastava sa crvenim krugom u sredini – simbolizuje izlazeće sunce. Japanci svoju zemlju zovu „**Nipon**“, što znači „**zemlja izlazećeg sunca**“.
- Japanski sportovi: **karate, džudo, aikido, sumo, ping pong**
  - **Sumo hrvanje** se prvi puta spominje 712 godine. Danas je to nacionalni sport Japanaca.
  - Japan je ostao zapamćen i kao zemlja nad čijim gradovima **Hirošima i Nagasaki** je prvi puta u historiju **upotrijebljena atomska bomba 1945 godine**.

Ogledno – ugledni sat iz predmeta Moja okolina

Sanela Mandžukić, dipl.defektolog-oligofrenolog

Samardžić Larisa, dipl.defektolog-oligofrenolog

JU Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju, Tuzla

Tema: Saobraćaj

Nastavna jedinica: Semafor, pješački prijelaz

Razred: I (prvi)

Predmet: Moja okolina

Razred: I (prvi)

Nastavna tema: Saobraćaj

Nastavna jedinica: Semafor i pješčki prijelaz

Tip časa: Obrada novog gradiva

Mjesto održavanja časa: Učionica

Oblici rada: Individualni, grupni, u paru, frontalni

Nastavna sredstva i pomagala: slike, crteži, maketa ulice i pješačkog prijelaza, dječiji automobil, motor, maketa semafora, laptop, hameri, markeri, ljepila, odjeća za policiju, policijske lisice, znak stop, nastavni listići

Obrazovni zadaci : da učenici nauče da prepoznaju značenje svjetlosnih signala na semaforu, da nauče pravila ponašanja prilikom prelaska ulice, značaj i svrhu prelaska ulice na pješačkom prijelazu

Odgojni zadaci: da učenici steknu naviku pravilnog ponašanja u saobraćaju, razvoj socijalizacije i istrajnosti

Funkcionalni zadaci: Da učenici pravilno nauče koristiti odgovarajuća saobraćajna sredstva, razvijanje pamćenja, mišljenja, logičkog zaključivanja

Nastavne metode: verbalno –tekstualne, ilustrativno-demonstrativne, praktična aktivnost učenika

Korelacija: Tjelesni odgoj, Likovni odgoj

Sadržaj i artikulacija nastavnog sata

Uvodni dio časa (5-10 min.)

Razgovaram sa učenicima o prevoznim sredstvima koja koriste kako bi došli od kuće do škole.

Nabrojite mi neka prevozna sredstva koja poznajete! Pokazujem slike prevoznih sredstava i djeca ih imenuju! Koje prevozno sredstvo vi koristite za dolazak u školu? Ko je zadužen za vašu sigurnost dok putujete autobusom, a ko dok putujete automobilom? Gdje čekamo autobus? Gdje čekamo voz?

Postoje određena pravila ponašanja koja treba poštovati prilikom korištenja javnog prevoza. Kako ulazimo u autobus? (Polako, bez guranja, stojimo u redu.)

Kako treba da se ponašamo kad u autobus uđe starija osoba ili majka sa malim djetetom? (Trebalo da ustanemo sa sjedišta kako bi oni sjeli)

Postoje dijelovi puta (saobraćajnice) gdje nije moguće da u isto vrijeme prođu sva vozila. Kako se zovu?(Raskrsnice.) Ko reguliše saobraćaj na raskrsnici?

Glavni dio časa(25-30 minuta)

Najava cilja: Semafor, pješački prijelaz(zebra)

U jednom dijelu učionice je od hamer papira napravljena ulica sa pješačkim prelazom i model semafora. Na ulici se nalaze dječiji automobil i motor koji će nam poslužiti kao zamjena za prave.

Objašnjavam djeci da će se automobili kretati kada je na semaforu upaljeno zeleno svjetlo. Semafor je uključen i dok se mijenjaju svjetla na semaforu recitujem pjesmicu:

SEMAFOR

Čas je crven, čas je žut,

Čas je vedar, čas je ljut.

Prvo oko znači: Stoj!

Da ne bude poslije joj!

Drugo oko znači: Pazi!

Može nešto da te zgazi.

Treće znači: Sretan put!

Ne zamjeri što sam ljut!

Nakon toga radimo kratku analizu pjesme. Šta označava crveno svjetlo na semaforu? Zašto je semafor tada ljut? Žuta boj znači ... Šta se može desiti ako ne paziš? Šta označava zeleno svjetlo?

Pored semafora za vozače postoji i semafor za pješake. Uključujem semafor za pješake i objašnjavam.

Kada je na semaforu za pješake uključeno crveno svjetlo moramo stati i sačekati da se uključi zeleno svjetlo. Tada prelazimo ulicu. Djeca stoje pred ulice, a automobili prolaze jer je upaljeno zeleno svjetlo za njih, na žuto svjetlo automobili usporavaju i kada se uključi crveno svjetlo automobili se zaustavljaju. Tada se uključuje zeleno svjetlo za pješake i djeca prelaze ulicu.

Objašnjavam učenicima da postoje raskrsnice gdje saobraćaj nije regulisan semaforima. Neke raskrsnice su obilježene pješačkim prijelazom tj. zebrom. Pitam ih znaju li šta je zebra? Pokazujem učenicima sliku na kojoj je životinja – zebra i objašnjavam zašto je pješački prijelaz po toj životinji dobio ime.

Kada prelazimo zebriu koja nema semafor važno je znati (objašnjavam, pokazujem slike i istovremeno demonstriram):

- stati na ivicu trotoara (čak i kada nema vozila koja bi se približila zebri dijete treba uvijek stati)
- čekati da svi automobili stanu (kako bi propustili pješake)
- gledaj lijevo, pa desno, pa opet lijevo
- oslušuj približava li se automobil iz sporedne ulice (kojeg ne vidiš, ali ga čuješ). Nakon toga djeca demonstriraju prelazak preko zebre.

Pored pješčkog prijelaza nalazi se karikatura zebre sa ispisanim pravilima prelaska ulice. Kako ćemo preći ulicu na raskrsnicama gdje nema semafora ni zebre? U učionicu ulazi djevojčica u policijskom odijelu. Objašnjavam učenicima kako će uz policijsku podršku preći ulicu (demonstracija).

Slijedi demonstriranje naučenog...

Dva učenika su vozači automobila i motora, jedan učenik je policajac, a dva učenika su pješaci na pješačkom prelazu. Policajac kontrolira učesnike u saobraćaju (zaustavlja ih i legitimira zbog brze vožnje). Pješaci čekaju odgovarajući svjetlosni signal na semaforu da pređu ulicu. Automobili se zaustavljaju na crveno svjetlo. (Učenici će zamijeniti uloge ukoliko nam vrijeme bude dozvoljavalo).

U slijedećoj situaciji pješaci prelaze ulicu kada je na semaforu uključeno crveno svjetlo za pješake. Policija im prilazi i objašnjava da su dužni na odgovarajući svjetlosni znak tj. kada se upali zeleno svjetlo za pješake preći ulicu. Pješaci su prošli sa usmenim opomenama, uz obećanje da se takvo ponašanje neće ponoviti.

Slijedi gledanje video spota „Samo sporo kad ste pored škole.“

Završni dio časa:

U završnom dijelu časa učenici će nacrtati i obojiti semafor za vozače i pješake. Učenici će dobiti nastavne listiće na kojima treba da zelenom bojom označe pravilno kretanje, a crvenom bojom nepravilno kretanje. Nakon što ponovimo o čemu smo govorili na času, svim učenicima ću uručiti diplome o uspješno usvojenoj nastavnoj jedinici.

Domaća zadaća:

Na nastavnim listićima su slike na kojima djeca prelaze ulicu. Učenici će precrtati slike koje označavaju nepravilno prelazanje ulice.

KREATIVNI PRISTUPI U MATEMATIČKOJ INKLUZIJI

1. Jurasic, A. (2013). *Radovolnost, mašta, igra i kreativnost u dodatnoj nastavi matematike*, Zagreb, (3–4) www.math.uniri.hr/~ajurasic/pred7.pdf
2. Kadum, V. (2011). *Kreativnost u nastavi matematike*, Izlaganje sa znanstvenog skupa, Odjel za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli (Hrvatska), (3-10) www.hrčak.srce.hr/file/106642
3. Krdžalić, N. (2009). *Art terapijske tehnike crtanja forme u radu sa djecom sa posebnim potrebama*. Tuzla: „Centar za dokumentaciju i edukativnu inovaciju TK“.
4. Marković, Z. (2011). Matematičko modelovanje u matematičkom obrazovanju. *IMO*, Vol. III, Broj 4, 35-50.III.
5. Matijević, M. (2010). *(Na)učiti kako se uči matematika*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
6. Mišurac, I. (2009). *Standardi matematičkih kompetencija u početnoj nastavi matematike*. Doktorski rad. Pedagoški fakultet u Sarajevu.
7. Philipps, S. (1999). *Montesori priprema za život: odgoj neovisnosti i odgovornosti*. Jasterbarsko: Naklada Slap.
8. Popović, B. (2001). *Priručnik za izvođenje nastave matematike u I i II razredu osnovne škole*. Sarajevo: Svjetlost d.d.
9. Rešić, S. (2013). *Matematika i metodika početne nastave matematike*. Tuzla: Papir karton.
10. Stevanović, M. (1998). *Didaktika*. Tuzla: R&S.
11. Stevanović, M. (2000). *Modeli kreativne nastave*. Tuzla: R&S.
12. Vlahović-Štetić, V., Kišak, M., Vizek-Vidović, V. (2000). Uspješnost rješavanja problemskih matematičkih zadataka - provjera matematičko-logičkog modela. *Suvremena psihologija*, 3, 1-2, 49-66.
13. Zlokapa, B. (2012). Matematičko modelovanje u obrazovanju - problemi i prednosti. *IMO* Banja Luka: MAT-KOL. XVIII (1), 33-42.
14. Zlokapa, B. (2012). Kritički prikaz - komentar na tekst: (Na)učiti kako se uči (matematika), autora prof. Milana Matijevića. *IMO*, Vol. IV (6), 5–7.
15. Croatian Journal of Education, 2013. (7–51) www.hrčak.srce.hr/file/155263
16. <http://www.infomontessori.com/mathematics/introduction.htm>
17. <http://www.centrum-mandala.cz/>

PRILAGOĐENI PROGRAM ILI INDIVIDUALIZIRANI PRISTUP ?

1. Međunarodno udruženje „ Interaktivne otvorene škole“, U pravcu inkluzije – Edukativni materijal III modul, Tuzla, 2007.god.
2. Vladislavljević S., Disleksija i disgrafija, Beograd 1991. god.
3. Udruženje - Udruga „Inkluzija“ Brčko Distrikt BiH, Inkluzivna škola, Brčko Distrikt, 2005.god.
4. Kobetić D.; Priručnik za trenere/ice Trening asistenata u nastavi, Razvoj podrške za inkluzivni odgoj i obrazovanje, Tuzla, novembar 2016. god.
5. Službene novine TK (9/2015). Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, Tuzla

SAMOZASTUPANJE OSOBA S INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA

1. Ibralić F., Smajić M. (2007). Samozastupanje osoba s mentalnom retardacijom ‘ Mi smo prije svega osobe’.
2. Martin, J.E. Marshall, L.H. (1995): ChoiceMaker: A Comprehensive self-determination transition program. *Intervention in School and Clinic*,30,147-156.

3. Moslay , J. (1994): You choose – a handbook for staff working with people who have disabilities to promote self-esteem and self –advocacy, LDA, Wisbech; Cambs.
4. Web resurs:
5. <http://members.aol.com>

ODGOJNA ULOGA PORODICE

1. Tomić, R., Osmić, I., Katkić, E., (2006). Pedagogija. Tuzla. Denfas.
www.udrugaignra.hr>uploads>2011/3>MP

MOTIVIRAJUĆE AKTIVNOSTI U RADU SA UČENICIMA U INKLUZINOM ODJELJENJU

1. Stručni tim H.O. Duga, Priručnik za inkluzivnu nastavu;
2. Kobetić D., Priručnik za trenere/ice, Trening asistenata u nastavi, decembar 2016.god.
3. „Školske priče“, Časopis za nastavnu, edukacijsko-korektivnu, re/habilitacijsku, pedagoško-psihološku, socijalnu i medicinsku teoriju i praksu, Tuzla 2015.god.

STRUČNO USAVRŠAVANJE I KOMPETENCIJE NASTAVNIKA ZA BOLJE INKLUZIVNO OBRAZOVANJE

1. Biondić, I., (1993). *Integrativna pedagogija: Odgoj djece s posebnim potrebama*, Školske novine, Zagreb
2. Miloš, I., i Vrbić, V. (2015). *Stavovi odgajatelja prema inkluziji*, Dječiji vrtić, Velika Gorica, br. 77/78, str. 61-63

VAŽNOST PRIMJENE TAKTILNE SLIKOVNICE U RADU SA SLIJEPOM I SLABOVIDNOM DJECOM

1. Frajtag, S.(2013). Stanje, iskustva i perspektivne knjižničnih usluga za slijepe i slabovidne u Hrvatskoj. // Knjižnične usluge za slijepe i slabovidne: stanje i perspektive: zbornik radova / Koprivnica http://www.knjiznica-koprivnica.hr/knjiznica/dokumenti/knjiznica_usluga_za_slijepe_i_slabovidne.pdf
2. Kennedy, JM (1992) *Drawing and the Blind. Pictures totouch*. New Haven: Yale University Press. Kennedy, JM(1996) *How the blind draw*. Scientific American, January
3. Runjić T., Znaor M., Oberman-Babić M. (2001). Razlike u sociometrijskom položaju učenika oštećena vida glede školskog uspjeha. *Napredak*, 142 (1), str. 77-88.
4. Šišnović, I (2011) *Odgojno-obrazovna vrijednost slikovnice*. *Dijete, vrtić, obitelj* 17, 66
5. Šupe, T., (2011/2012) *Značaj taktilne slikovnice u radu s djetetom oštećena vida*. *Dijete, vrtić obitelj* br.66, str. 26-27
6. *Taktilne slikovnice kroz prostor: vodič kroz izložbu*. Dostupno na: <http://gkr.hr/Magazin/Osvrti/Taktilne-slikovnice-kroz-prostor-vodic-kroz-izlozbu> (14.8.2016.)
Kennedy, JM (1992) *Drawing and the Blind. Pictures totouch*. New Haven: Yale University Press. Kennedy, JM(1996) *How the blind draw*. *Scientific American, January*

SADRŽAJ

OPĆA TEORIJSKA PITANJA RADA S OSOBAMA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Kreativni pristupi u matematičkoj inkluziji.....	5
Prilagođeni program ili individualizirani pristup?.....	10
Važnost primjene taktilne slikovnice u radu sa slijepom i slabovidnom djecom.....	13
Samozastupanje osoba s intelektualnim teškoćama.....	16
Stručno usavršavanje i kompetencije nastavnika za bolje inkluzivno obrazovanje.....	18
Motivirajuće aktivnosti u radu sa učenicima u inkluzivnom odjeljenju.....	20

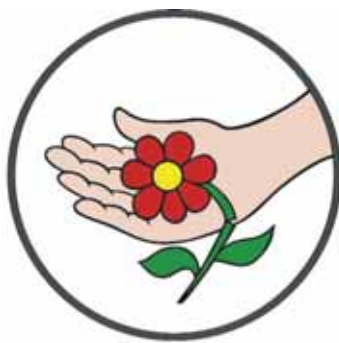
PRILOZI IZ PRAKSE

Razvoj inkluzivne prakse u Unsko-sanskom kantonu.....	24
Moj drug Meho.....	27
Saradnja logopeda i defektologa (oligofrenologa) sa djecom koja nemaju razvijen govor.....	28
To sam ja.....	29
Moja iskustva iz srednje škole i svakodnevnog života.....	30
Odgojna uloga porodice.....	32
Moja priča: Tajna moći je u traženju pomoći.....	35
Majčinstvo na djelu.....	37
Priča iz Holandije.....	38
Radionica „Djeca sa sindromom Down”.....	41
Radionica „Živimo vrijednosti – zdravlje“.....	42
Radionica “Obojeni svijet”.....	44
Radionica: Kako olakšati učenicima prelaz iz razredne u predmetnu nastavu?.....	45
Radionica: Brain gym.....	48

PISMENE PRIPREME ZA IZVOĐENJE NASTAVNIH ČASOVA

Pisana priprema za izvođenje nastavnog časa.....	50
Nastavna priprema.....	53
Ogledno – ugledni sat iz predmeta Moja okolina.....	58
Literatura.....	61

Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom
i tjelesnom razvoju, Tuzla
Odjel za dokumentaciju i edukativnu inovaciju

Finansirano: FEDERALNO MINISTARSTVO OBRAZOVANJA I NAUKE

